Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 12 (9387) | Вторник, январь 15 | 1974 чыл | 1925 чылда үнеп эгелеттинген | Өртээ 2 көп.

1974 чылда дүжүт алырының магадылалы

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Соңгу Осетияда часка белеткенир ажыл-ишке «кышкы хүн бүрүзүн —дүжүтке бараан болдурар!» деп кыйгырыглыг эгелээн. Ардон районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкыны 250 ажыг тракторну бүрүн септээн. Оларның саны планда айытканындан дий катап хөй болган.

Бүдүрүлгенни ажылдаарын специализастап, ооң аргазын сайзырадгайжыдып турган, септелге ажылдарын графиктеп мурнадырын чедип ап турар. Техника септээриниң шыпарын экижидериннің болгаш механизаторларның мергежилиниң бедээнинин күсели-биле хову ажылдарынга машина-трактор парыгының ажылдаарының бүдүрүкчүлүүн улгаттырар дел шиитпирлээн.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга сорук кирген Осетияның механизаторлары тракторлар септелгенин хуусаа бетинде—март 1-де, хөрзүн болбаазыралыр база тарылга машиналарын септээрин—февраль 15-те доозар деп турар.

* * *

ДОНЕЦК. Алдар-сураглыг Паша Ангелинаның төрүттүнген черге — Старобешевск районнуң таразжылары «тараа культураларының дүжүдүн гектарга онааштыр шиитпирлеп-биле 35 центнер болгаш кукуруза дүжүдүн 44,8 центнер кылдыр остүрүп алыр бис...» деп, белеткен хүдээлгелер алган.

Часкы хову ажылдарын эрткиреринің планнарын тургузуп алыры ажыл-агыйларының шуптузунда доозулган. Тарылга агрегаттарының тус-тузунда составы четчелеттинген, оларның ажылдаар маршруттары тодаргайлаттынган. Хөрзүнүн байдалындан хамаарыштыр аңаа чеминчидилгелер бээриниң системазы төлевилеттингеен.

Чазын тарыыр бүгү үрезиниң шынарын тарылга негелдезиге дүүштүр экижиткен.

(СЭТА).

Мал ажылының «дүжүду»

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң хөю оолдап эгелээн. Бо хүннерге чедир ында 1500 хире чаш хураганны менди алган, доруктуруп турар. Малчыннар Александр Саяның коданындан 203 хой, Хомушку Сайын-Маадырыында — 130 хой хурганнаан.

Совхозтуң бир мурнакчы хойжузу Хомушку Сайыт чүс хойга онааштыр 95 хураган алыр хүдээлгелиг турган. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр бо чылын шалыпчы ажылдаар сорулга-биле, ол хүдээлгезин эде көргеш, 100 хойга онааштыр ол хире хураганны алыр болгаш 15 тонна ситен кезер деп шиитпирлээн.

Амгы үеде совхоз дирекциязы хойжу кодаларже 30 сакманщикти чоруткан.

Х. КИМ-ООЛ.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунда хой оолдан эгелээн. Баштайгы хүннерде төрээн үш муң 800 хойдан үш муң 827 хураганны менди алган.

Кызыл-Даг салбырында Байлан-оол Алдын-оол 325 хойдан 318, Тулуш Эрес-оол—150 баштан 154 хураганны бүрүн камгалап алгылаан.

Ак-Туруг салбырында Кирилл Күдериң 170 хоюнун 170 хураганы шупту менди.

Хойжулар СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыынга харыы кылдыр планда көрдүнгенинден хой хураганны болгаш дүжүү бо чылын алыр деп хүдээнгеен.

* * *

Ол-ла совхозтуң Кызыл-Даг салбырының төвүнге сезен ажыг кижи киржикчилиг хурал болган. Үш дугаар хойжу бригаданың бригадири Юрий Кожага, чүве чугаалааш: «СЭКП ТК-ның партияга, чоңга Кыйгырыының сес бүрүзү бисти сорук кирген тур. Бо чылын 4160 баш төрүүр хойлуг бис. Ынчангаш чаш малды чидириг чокка камгалап алыр, хойдан хой дүжүү кыргыыр деэш Ак-Туругда Монгуш Топтуг-оолдуң бригадазын чарышка кыйгырар бис» деэн.

* * *

Бии-Хемде «Хадын» колхозтуң малчыннары малдың чаш төлүн хүдээп ап эгелей берген. Аныяк малчы Кадр-оол Санчайның коданында 325 төрүүр хой бар. Оларның иштинден баштай төрээн 92 хойнуң 92 хураганы онча-менди доругун турар.

Ында сакманщиктер Татьяна Аныжы, Александр Сарыг-оол, Крайна Бай-Кара олар хойжуңуң ажылынга дузалажып киринкеннер.

М. КАРА-ТОННУГ.

* * *

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседир деэш Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжу бүрүзү 1974 чылда малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер хүдээнгеен алган. Ынчангаш олар шиитиниң малын кыштан хүр ажырар бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Салбырның малы хүр кыштап, амгы үеде чамдык коданларда хой хураганнап эгелээн.

«Хүндүлелдиг демдээ орденниң эдилекчизи, коммунист Хертек Деспиниң коданында 162 хой оолдаан, ооң чаш төлү менди доругун турар. Дүржүлгалыг малчын чаш хураганнарны хүдээп алырынга үлегерлиг белеткенген. Хой кажаазының иштинде хураганнарны төрээн хүннериниң аайы-биле өстүрер тазарымчалыг көзенектерни кылган. Олар ында тодуг, кадык доругун турарлар. Баштай төрээн хураганнары оътка кире берген, ынчангаш сиген, көк суданы берип эгелээн.

Малчынның кажаазының чанында төрээн хойларга, чаш хураганнарга чидиртир сиген, сулд болгаш чылгадыр дус четчири-биле бар.

Хойжу бо чылын төрүүр чүс баш хойдан чүс хураганны доруктуруп өстүрерин аазаан, ону күүседир деэш кызымак ажылдап турар.

Малчыннар Күжүгет Санчы-Мидиите 110 хой, Сарыглар Допчунда— 93, Манзырыкчы Самдарда — 80 хой оолдаап, оларның хураганнары менди.

Ю. БАЙ-КАРА.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ!

Тываның улус ажыл-агыйының күш-ажылчы коллективтер төлээлекчилериниң республика хуралы

Бистиң республиканың үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының, транспорттуң, тудугның, коммунал болгаш амыдырал-хандырылгазының, садыгның, харылзааның мурнакчылары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары Тываның улус ажыл-агыйының күш-ажылчы коллективтер төлээлекчилериниң дүүн Политиктиг чырыдымшкын базыңынга болган республика хуралынга чыглып келгеш, эрткен чылдың түүнелдерин үндүрүп, бо чылдың сорулгаларын тодаргай чугаалажып көрген.

Партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыынга харыы кылдыр база Тываның бүгү ажылчы чонарының тура-соруун илергейлевишаан, хуралдың киржикчилери 1974 чылдың бедиткен социалистиг хүдээлгелерин хүлээп алган.

Эрткен чыл болза тоску беш чыл планының даалгаларын күүседир талазы-биле бистиң партиявыска, бүгү совет улуска шынгыы шылгалданыг чылы болган—деп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **М. К. Мендуме** хуралга кылган илеткелинге онзалап демдеглээн. Ол чыл болза чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажыл-ишчилериң өзүлүг шалыпчы күш-ажылының чылы болган. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү адырларынга кайгамчык эки түүнелдер чедип алдыган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленуму тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылының түүнелдерин үндүргеш, 1974 чылда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдер Күрүне планының төлевилелин чугаалаашан болгаш оны колдуунда үүлдүг деп санап көрген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедишкиннер-биле тоску беш чыл планының дөрткү чылын алдар-жыдарынче партияны, совет улусту, СЭКП Төп Комитеди чоокта чаа кыйырган.

1973 чыл болза коммунистиг тургузуушкунун бүгү-ле участоктарынга чаагай үреттүнелдиг улуг ажылдарның чылы кылдыр совет улустуң маадырлыг ажыл-хөректериниң төөгүзүнге алдын үжүктер-биле бижиттинер деп, СЭКП ТК-ның ол Кыйгырыында онзалап айыткан. 1973 чылда делегей ареназынга тазарымчалыг чугула базымнар кылдынган, бистиң ленинчи партиявыстың, социалистиг Төрээн чурттувуетүн бүгү делегейге ат-алдары улам улгаткан.

Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң хөрээнге ленинчи партияның, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ТК-ның Чингине секретарын эш Л. И. Брежневтиң кайгамчык улуг салыышкынын совет кижилер, дешилгелиг бүгү кижи төрелгеген бедии-биле үнелеп, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказын изин-биле үүлдүгзүнүп, деткип турар.

Тоску беш чыл планының үш чылдарының дүргузүнда чурттуң национал орулгазының немей өзүлдези 44 миллиард рубль четкенин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязына демдеглээн. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң планы эрткен чылын ажыр күүсеттинген, тарааның кажан-даа турбаан арбын дүжүдүн өстүрүп, 222,5 миллион тоннадан хөй тарааны ажаап алган, ол ышкаш хөвениң бедик дүжүдү алдынган, чурттуң улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары чедишкиниг хөгжөөн.

Бо чедишкиннерге бодунуң үлүг-хуузун Совет Тываның ажылчы чонары база киргген. Республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтери бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, 1973 чылда продукция сайгарар хемчээл талазы-биле боттарының хүлээлгелерин хүүсаа бетинде күүсеткен болгаш эң чугула кылыгларның хөй нуруузун бүдүрер талазы-биле планын база хүүсаа бетинде — декабрь 20-те чедир боттандырган. Үлетпүр продукциязының бүгү немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиңериниң күселиг-биле чедип алган.

Самагалдай — Эрзин, Балгазын — Бай-Хаак — Элегес арааныга электроэнергия дамчыдылгазының шугуму, 24,6 муң баш мал кирер кажаалар, 115 орунуг эмнелге, 960 олуттуг школалар, Кызылда дааранылга фабриказы болгаш өске-даа тудуг черлери 1973 чылда кылдыган болгаш ажыглалга киргеп.

Чүүк сөөртүлгезиниң плакын нинти ажыгладың транспорту, бараан саарылгазының планын — күрүне болгаш кооператив садыглары чедишкиниг боттандырган. Ол ышкаш харылзааның, коммунал болгаш чонуң амыдырал хандырылгазының будүрүлгелери боттарының планнарын база күүседип шыдаан. Республиканың чонунуң боттуг оругалары оскен, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири эрткен чылын 2,9 хуу улгаткан.

Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тоску беш чыл планының үшкү чылын база чедишкиниг дооскан. 1973 чылда республика күрүнеге 67 муң тонна тарааны саткан болгаш кол планын 111,6 хуу күүсеткен. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары дээре түүнелдерлиг болуп, тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12,8 центнер дүжүттү, Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары —11,1 центнерни ажаап алган. Тараа будүрерин көвүдеткеп база күрүнеге тараанын пландан ажыр сатканы дээш Бии-Хем район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугу-биле, а Каа-Хем район —РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол районнарның кайызы-даа 5-5 муң рубльдиң акша шаңналдарын база алган. Бистиң республиканың сес ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар планын ажыр күүсеткеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл туктары-биле шаңнаткылаан.

«Тыва АССР-ге хой ажылын улам ыңай хөгжүдер дугайында» доктаалды РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылын хүлээп алган. 1980 чылга чедир хой эъдин база дүжүү будүрерин дыка көвүдедири үк доктаалда көрдүнген, ол сорулга-биле хойжуларның чуртталга бажыңнарын болгаш мал кажааларын тударынга хөй капитал салыышкыныарын тускайлап берген.

Тываның улус ажыл-агыйы үлүг курлавырларлыг болгаш бүгү адырларны дүрген темпилиг хөгжүдүп шыдаар дээрзин үлетпүрүнү, тудугну, транспорттуң, колхозтарның болгаш совхозтарның мурнакчыларының чедишкиннери, дээре ажылдыг коллективтериниң бедик көргүзүүлери тодаргай бадыткап турар. Ындыг турбуже, бистиң республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдер хөректе эвээш эвес шыңгыы четпестер, чедир кылдынмаан үүлдер, шиитпирлеттинмээн хөй айтырыглар бар боон турар. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын будүрерин, капитал тудуун болгаш чонуң амыдырал хандырылгазын планнаарда улуг четпестерни болдуруп турган.

Нинти продукция будүрер талазы-биле планын 1973 чылда чеди будүрүлге черлери күүсетпээн. Кызылдың «Тудуг кезектер» комбинады, «Тыва септелге тудуг» трези, Бай-Хаактың хлеб заводу, «Көдээ ажыл-агый техниказының» Бии-Хем салбыры 1.066 муң рубльдиг продукциязын чедир бербээн. Будүрүлге хемчээлиниң өзүлде темпилерин эрткен чылын тос будүрүлге черлери: «Тыва көдээ тудуг» трезиниң Туранда ыяш белеткээр пунктузу, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкизи, Терлиг-Хаяның мөңгүн-суунуң ажыглал будүрүлге чери болгаш өске-даа чамдык коллективтер кудулаткан боон турар. Ол будүрүлге черлери 1972 чылдың безин деңнели-биле ажылдаан турган болза, 991 муң рубльдиг продукциязын немей берген турар ийик.

Продукцияның шынарын бедидеринче онза кичээнгейин угландырары эргежок чугула деп, илеткелчи демдеглээн. Эрткен чылын Күрсадыг инспекциязы үлетпүр бараанларының шынарының 1200 ажыг хыналдазын кылган, 370 тавырылгада продукцияның шынары чавыс боон илерээн. Кызылдың, Ак-Довурактың, Чадаананың хлеб заводтарында продукцияны чавыс шынарлыг болгаш үрей кылыр чорук эвээжевейн турар. Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели (начальниги эш Коганков) продукцияның шынарын экижидел талазы-биле хемчеглерни үргүлүү ажылдап кылып келген, ынчалзажок ол хемчеглериниң хөй нуруузу үүсеттинмейн турар. Куду шынарлыг сүттү республиканың элээн хөй колхозтары болгаш совхозтары сүт заводтарынче чорудып турар. А сүттү Кызылдың сүт комбинады база эки болбаазыратпайн келген. Чыл дургузунда комбинатка барык 18 тонна сүт саржаан болгаш өске-даа продукцияны багай шынарлыг боорга үндүр бижээн. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагый черниин. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң ыяштан эт-херекселдер будүрер салбырларында продукцияны үрей кылыр чорук база эвээжевейн турар.

Капитал тудуунуң хожудаашкынынче министерстволарның, ведомстволарның, тудуг организацияларының удуртукчуларының кичээнгейин СЭКП ТК-ның декабрь Пленуму угландырган, ол чорук бистиң республиканың тудуг организацияларының ажыл-чорудулгазынга бүрүүнүбиле хамааржыр. Тываның тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының 1973 чылда планын декабрь 27-де чедир күүседирин хүлээнген турган, а херек кырында чыл планын чүгле 98,1 хуу күүсеткен.

«Тыва суг тудуг» трези, «Тыва көдээ тудуг» трезиниң № 62 мехколонназы, Кызылда септелге-тудуг эргелели, Туранның, Самагалдайның, Өвүрнүң септелге-тудуг участоктары 1973 чылдың даалгаларын күүседип шыдаваан. Материалдыг курлавырларны ажыглаар болгаш калгалаар талазы-биле ажыл-агыйжы эвес, харын-даа төтчеглекчи чоруктар чамдык тудуг организацияларында хевээр артпышаан туруп турар. 1973 чылдың чүгле он айларының дургузунда безин тудугжулар миллион кезек хире туйбуну, 800 тонна цементини, 10 муң ажыг дөрбелчин метр соңга шилин ажыр чарыгдаан. Бистиң республиканың байдалында тудуг материалдарының кол нуруузун Саян артындан сөөртүп эккеп турар болганда, шак ындыг камналга чок, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле канчап-даа эптежип болбас.

Тываның транспорт эргелелиниң, харылзаалың будүрүлгетехниктиг эргелелиниң, республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң, садыгның будүрүлгелери эвээш эвес курлавырлыг болгаш аргаларлыг. Ындыг болзаада, бо албан организация черлериниң чамдык будүрүлгелериниң ажылында бар четпестерни чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер алдынмайн келген. Эргежок чүгула хереглеп бараанларын садыглаары чамдык районнарга үзүктелип турган.

(Төнчүзү 3-кү арыда).

ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫНГА СОРУК КИРГЕШ, УЛАМ ШАЛЫПКЫН АЖЫЛДААР

Декабрь 25-те...

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедишкиниг боттандырар деэш социалистиг чарышты улам калбартырынче бүгү совет кижилериң хей-аъдын СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыы хайыктырын турар. Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ТК-ның Кыйгырыын бедик көдүрлүүшкүн-биле танышкаш, эрткен шиитпирлиг чылда чедишкиннерин быжыглавышаан, беш чылдың дөрткү чылында ооңдаа күүсеткиниг ажылдаарын илергейлээн.

Чазанылга цехниң ажылчыны коммунист К. Калдар-оол сөс алгаш, мынча деэн:

— Партия Төп Комитединиң Кыйгырыы бүгү совет улусту СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче сорук кирип турар.

Бистиң коллективтиң ишчилери продукцияның шынарын экижидип, чиг-этти материалдарны, электри энергиязын камнап турган, тодарадыкчы чылда плайдан дашкаар 8,5 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бээрин хүлээнген.

Ооң сапалын хуралга санал берген В. Сат, А. Базарова, Л. Монгуш болгаш өскелер-даа деткээш, сорук кириншкиниг ажылдаарын илергейлээн.

Чоңга ачы-дуза чедиреринің коллективи бараанныг болгаш ачы-дуза чедирер продукция сайгарар чыл планын декабрь 25-те күүседирин аазаан.

Ол коллективтиң ишчилери тоску беш чылдың дөрткү чылында үре-түүнелдиг ажылдаарын хүлээнгеш, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадын чарышка кыйырган.

М. СЕВЕН.

Чарыш калбарган

Хову-Аксы (Телефон-биле). Тываның өөнүг металлургиязының баштайгызы — Хову-Аксының кобальт комбинадының металлургтары тоску беш чылдың дөрткү чылының Күрүне планын хүүсаа бетинде күүседир деэш хайыышкыныг ажылдап турар. СЭКП ТК-ның партияга, бүгү совет улуска Кыйгырыы металлургтарны күш-ажылчы чаа чедишкиннерже улам сорук кирген.

Бистиң корреспондентивис Тыва кобальт комбинаттың директору эш **А. И. Важабиле** харылзашкаш, комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының Чаа чылдың баштайгы хүннеринде канчаар ажылдап эгелээнинің дугайын чугаалап бээрин дилээн. Ооң дыннаткады болза:

— Комбинаттың ажыл-ишчилери 1973 чылды чедишкиниг дооскан. Будүрүлге планнары кол көргүзүүлер аайы-биле ажыр күүсеттинген. Ол улуг чедишкин. Кобальт концентрадын химиктиг арга-биле арыглаарының технологиязын шингээдип алыры берге айтырыг турган. Бедик мергежилдиг ажылдакчыларның чедишпеен, рудада металлдың үлүг-хуузунуң эвээш боон турары дээш, оон-даа оске үүлдер төлевилеттинген күчүнү чедип алырынга саат ужураштырып турган.

Ол айтырыгларыг хөй кезин эрткен чылда чедишкиниг шиитпирлеттинген. Ынчангаш 1974 чылдың планыг онааалдаларын бүрүн күүседирининг аргалары тургустунган. Комбинаттың бүгү участоктарының ажылчыннары эрткен чылда кылган ажылдарын түүнеп үндүргеш, чаа чылдың бедиткен хүдээлгелерин алгашар.

Кыйгырыны танышкан митингилер бригада, эәлчег, коллектив бүрүүнде эртип турар. Аңаа бистиң металлургтарывыс мурнында алган хүлээлгелерин эде көрүп турлар. Чижээлээрге, энергоцехтың коллективи чыл планын декабрь 22-де ажыр күүсеткеш, 500 тонна одаар үүлдү камнап алырын хүлээнген.

Үрезин белеткели

Таңдыда «Революцияның чалбыжы» совхоз бо чылын чазын тарыыр тараа культураларының болгаш картофель үрезинин долузу-биле белеткеп алган. Иинтизи-биле тараа культураларының үрезинин 2434 тонна урдунган азы планга хамаарыштыр 111,6 хуу болуп турар. Ооң иштинде кызыл-тастын 820 тонна белеткээр тургаш, 1440 тоннаны урган. Тарылгага хереглезе чогуур арбай, сула үрезини белеп. План өзугаар 70 тонна картофель үрезини херек турган болза, ону 76 тонна чедир белеткеп алган.

Тараа культураларының үрезинин лабораториялга хынаарга, ооң 1500 тоннаазы бирги, ийиги класстарның үрезиннери болган.

Үрезин арыглаары үргүлчүлеп турар.

1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын будүрерин база белеткээрин көвүдедир деэш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр совхозтуң тараажылары чаа чылдың дүжүдүнге магадылалды ынчаар тургузуп турар.

О. ТЕМИР.

ӨӨРҮШКҮ-БИЛЕ ТАНЫШКАН

— «Тудугжуларның, монтажчыларның болгаш ажылакчыларның кызымаккай күш-ажылы-биле тоску беш чылдың дыка хөй чугула тудуглары туттунган, ажылгалга киргеп. ...Чыл дургузунда 90 миллиард ажыг рубль өртектиг чаа-чаа будүрүлге черлерге, цехтер, фермалар, суггарылга системалары, чуртталга бажыңнары, школалар, клубтар, эмнелгелер болгаш өске-даа тудуглар кылдыныг». Партияга, совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыында бо одуругларны улуг хичээнгейби-ле номчудум. Тудуг ажылыга дыка-ла хөй түүнүг акша шиигээттинген-дир. Ону дыннаарга кижи бүрүзүнге өөрүнүг. Ында бистиң үлүүвүс база киргеп — деп, аныяк коммунист Семен Сарыглар чугаалап турар. Аңаа ВЛКСМ-ниң область конференциязы болуп турда ужуражы бергеним ол. Конференцияга делегат кылдыр Барыын-Хемчик районнуң комсомол организациязындан ол сонгуткан.

Семён Сарыглар — Кызыл-Мажалыктың септелге-тудуг участогунуң ажылчыны. Ында дөрт чыл хире ажылдап турар. Тоску беш чылдың баштайгы чылдарын чүгле ол организацияга ажылдап, эрттирген. Аныяк болза-даа ооң бүдүргеп хөрээ эвээш эвес. Школа, ясли-сад, эмнелге, чуртталга бажыңнары дээш, ооң септешээн бажыңнары ховар. Семёнүң күш-ажылчы мөзүг-шынары аңаа ылерээни чугаажок. Септелге-тудуг участогунда партия эге организациязы эрткен чылдың декабрьда ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган.

Семён Сарыглардың кол мергежили бызаачы. Бызаачылар бригадазында тос ажылчын бар. Олар амгы үеде эмнелгениң чаа бажыңының сонгалаарының рамаларын кылып турар. Бызаачыларның кайызыдаа «1974 чылда улус ажылагый планын хүүсаа бетинде күүседир деэш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга улуг өөрүшкү-биле танышкан.

К. ЧООДУ.

Кыргыс Машпаакай Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозка хөй чылда сакманшиктеп келген. Эрткен чылын 115 хураганны ол эки ажааган, ол ажылын моон соңгаар түүлүктеп кылыр. А ооң уруу Таня кышкы каникулдар үезинде авазынга дузалап турган.

— Тоску беш чылдың дөрткү чылында ам идепкейлиг ажылдаарын хүлээнгеп мен—деп, ол чугаалаар. ЧУРУКТА: К. Машпаакай болгаш ооң уруу Таня.

А. БАГАНОВТУҢ фотозу.

Соолгу шакта

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

«ПАРТИЯВЫСТЫҢ ЧАЗААВЫСТЫҢ БОЛГАШ УЛУЗУВУСТУҢ ААЛЧЫЗЫ, ШЫЛГАРАҢГАЙ СОВЕТ УДУРТУКЧУ ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИ УДАВАС УТКУУР БИС» — деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү Блас Рока СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш, медеглээн.

Эш Л. И. Брежневтиң келири совет болгаш куба улустарны чүректиң ханызындан эвилелдештирип турар найыралдың база бир илерели, социалистиг Кубаның чедишкиннерин Совет Эвилелиниң удуртукчуларының болгаш эш Л. И. Брежневтиң хууда белии-биле үнелеп турарының илерела болур. Ооң келири ынчангаш четтикпейн манап турар бис.

Американың эң баштайгы социалистиг күрүнезинге делегейде эң баштайгы болгаш эң күчүлүг социалистиг күрүнеиң төлээзи — СЭКП ТК-ның Чингине секретарының келири чоокшулап келген. Ооң келири делегейге улуг ужур-дузалыг болур.

Эштер Фидель Катро биле Л. И. Брежнев бо удаада куба черге катап ужуражыр деп, Блас Рока ооң ыңай чугаалаан. Социалистиг тургузуушкунуңуң орүү-биле, марксизм-ленинизмниң улам тиилеп турар өөредилгезин удуртулга болдурган, коммунизмче чаңгыс аай хүрээлеңниг бурунгаарлап турар бистиң улустарывыстың найыралдыг харылзаалары улам быжыгар.

Биче сеткилдиг, бөдүүн, чүректиң ханызындан өөрүшкүбайырлыг кижи — эш Л. И. Брежнев-биле Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг төрттарга каш-даа катап ужурашкан мен. Ол Кубага келгеш, куба улустуң революстуг ахы-дуңмалышкы чаагай сеткилдиин көөр дээрзинге бүзүрелдиг мен деп, Блас Рока медеглээн.

* * *

АМГЫ ҮЕНИҢ МЕДИЦИНАЗЫНЫҢ ОЮУ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГЛАРЫНЫҢ ТАЛАБИЛЕ СОВЕТ БОЛГАШ КУБА ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ БАШТАЙГЫ КАДЫ ЭРТЕМ СЕССИЯЗЫ КУБАНЫҢ КАДЫК КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУНГА БОЛГАН. Сессияга бежен хире илеткел киргеп, оларда куба эртемденнер-медиктериниң болгаш оларның совет өөрүнүң кады кылган эртем шинчилелдериниң түүнелин кылган.

«Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң кадык камгалал ажылдакчыларының ахы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазы куба революциянның тиилээниниң баштайгы чылдарында-ла эгелээн — деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында Кубаның Кадык камгалал министерствозунуң даштыкы-биле харылзаалар киндзиниң директору Р. Переда чугаалаан. — Империалистиг бүзүүлүүшкиниң Куба эм аймаа чок апарган турда, ССРЭ биске дузалап киргеп. Ол болза медицина үлетпүрүнге чиг этти, чүртка кадык камгалалының системазын организастаарынга дузалаан.

ТОДАРГАЙ, ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДАРЖЕ

(Комсомолдуң XVI область конференциязындан)

Эрткен пятиждада Тываның 26300 хире комсомолчуларының 570 ажыг төлээлери — XVI конференцияның делегаттары партияның XXIV болгаш ВЛКСМ-ниң XVI съездилерниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле Тываның комсомол организациязының чоруткан ажылдарының түңнелдерин, комсомолчуларны болгаш аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң моон соңгаргы сорулгаларын чугаалашкан.

Бистиң чуртувустуң миллионмиллион оолдар, кыстары-биле бир дөмей, бистиң аныяктарывыс СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын сеткилиниң ханызындан хүлээп алган, ооң сорук киирикчи сөстеринге чалгынналган ажылдан, өөренип турарлар. «Беш чылдың тодарадыкчы чылын шалыпчы ажыл-иш, тергин эки өредилге-биле демдеглээли» деп девиз-биле эрткен Бүгүэвилел комсомол хуралының киржикчилери 1974 чылдың планнарын хүүсаа бетинде күүседир дээш кужениишкинниг, үткүштүр планнарны алгылаанын конференцияга илеткелчи — ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. Ромашов болгаш санал берген делегаттар чугаалаан. Чижээ, Кызылдың харылзаа белдиринде комсомол организациязына болган хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң ацаа чугаазының түңнелдеринге дүүштүр комсомолчуларның болгаш аныяктарның кол кичээнгей салыр үүлдерин тодаратқан болгаш 1974 чылды ёзулуг-ла комсомолчу шалыпчы иштиң чылы болдурар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

XV комсомол конференциязының соонда эрткен ийи чылда Тываның оолдары болгаш кыстары республиканың экономиказының хөгжүлдезинге болгаш культура тургузуулкунунга киржир талазы-биле көскү чедиишкиннерни чедип алган. «Аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиг-мергежилин болгаш дилеп тывыышкынарын — беш чылга» деп лозунгут социалистиг чарыштың төөгүзүнге кайгамчык арыннарны бистиң эрес-кежээ, шудургу аныяктарывыс, комсомолчу-аныяктар бригадалары киир бижээн.

Беш чылдың шиитпирлиг чылында социалистиг чарышка чедишкиннери дээш Эрзинниң болгаш, Улуг-Хемниң район организацияларынга ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын тывыскан, 57 эге, цех организациялары комсомол Төп Комитединиң турасказал вымпелдери-биле шаңнаткан. Бүгүэвилел социалистиг чарыжының киржикчилери 60 аныяктар Совет Эвилелиниң ордендери, медальдары-биле шаңнаткан.

ХОЙ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Хой ажылын улам хөгжүдеринге комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгезин чедип алыры — комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазынга кол үүл болур дээрзин илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа чөптүү-биле демдеглээн. Аныяк саанчылар, сакманшиктер өртүзүнга профессия аайы-биле эң дээрелер дээш чарышты калбарткан. Ооң киржикчилериниң саны 3000 кижи ашкан. Комсомолчу-аныяктар коллективтериндеи сүт-бараанның 30 фермазы, хойжу 8 бригада чарышта киржип турар.

Түс-түс профессиялар аайы-биле чарыштың тинлекчилериниң адын конференция чоргаарал-биле адаан: хойжулардан «Алдан-Маадыр» совхозта С. Чимит-оол, саанчылардан ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта Т. Семиранова, сакманшиктерден СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Т. Хапылак бедик көргүзүглерни чедип алган.

Шиитпирлиг чылдың болгаш беш чылдың баштайгы үш чылдарының түңнели-биле Дөргүн, Иштии-Хем сүт-бараан фермалары, «Чаа орук» колхозтуң (Эрзин) № 1 хойжу бригадазы комсомолчу-аныяктар коллективтериниң чарыжында тинлекчи болган.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта 106 кежигүннүг комсомол организациязы аныяк ажылчыннарның, тускай эртемниглериниң күжүн, энергиязын мал ажылын хөгжүдеринче угландырып келген. Көдээ аныяктарның хой кезин ажыл-агыйның ол адырында ажылдап, түс-түзүнде тодаргай хүлээлгелерни алган. 90 ажыг комсомолчу 1973 чылдың хүлээлгезин хүүсаа бетинде күүсеткен.

Илеткелчи болгаш ВЛКСМ Эрзин райкомунуң бирги секретары К. Мон ук районда аныяктарны хой ажылынче хаара тудар, аңаа эгелекчи, сорук киирикчи чорукту комсомол кежигүннери көргүзүп турарын чүгаалаан. Эрзинде 360 хире хойжу бар, оларның барык чартыы 30 хар чедир аныяктар. Сөөлгү ийи чылда комсомол комитеттери хой ажылынга баары-биле 30 ажыг аныяк кижилерге путёвканы берген. Районда комсомолчу-аныяктарның хойжу 3 бригадазындан Соян Алдын-оолдуң удуртканы № 1 бригада («Чаа орук» колхоз) 100 хойга онааштыр 93 хураган, хойдан-на 2,3 кг дүк алган.

Хойвуң баш санын өстүрери, ол адырдан алыр продукцияны көвүдедири, шынарын экижидери — аныяктарның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Ол дугайында конференцияга шыңгыы чугаа болганы-даа таварылга эвес. Амдыызында хойжуларның хой нуруузу 50 хар иштинде кижилер болуп турар. Оларны ким солуурул? Аныяктар.

Ынчаарга аныяктар үе-биле деңге базарын, социал-культураның, амыдырал хандырылгазының бүгү кежиктери оларга бараалгаан турарын чөптүү-биле күзээрлер. Ынчангаш хойжу бригадаларның төптерин чаагайжы тударының, аңаа амыдыралчы бүгү негелделерге дүгжүр байдалды тургузары онза чугула. Бо сорулганы чедиишкиниг күүседир төлээде комсомол организацияларынга Көдээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкыны боттуг дузаны чедирери күзенчиг.

Комсомолчуларны, аныяктарны хой ажылынга хандыкшыдар, хаара тудар дугайында чугаа үүгле бо удаада эвес, моой мурнунда конференцияга болгулаан. Ынчалзадаа бо херекте боттуг бурунгаарлаашкын үүге чедип алдынмааныл, аныяктарның хойжу 8 бригадазындан үүге үүгле чаңгыс коллективтиң көргүзүглери эки болганыл? Маңаа кол хирээ чаңгыс: чер-черде комсомол организациялары хүлээп алганы шиитпирлерни күүседири-биле организакчы хемчегларни тодаргай ажылдап кылгаш, оларның боттаныышкынын доктаамал контрольга албайн турар. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда аныяк малчыннарның саны улам эвээжеп турар. А комсомол обкому байдал үүге ындыгыл дээрзин ук райкомнардан болур-чогууру-биле негевээн.

Илеткелге фактылар, сантүү элбек болган. Ынчалза-даа фактыларны анализтээри, четпестерни эдер дээш чүү кылырыл, кандыг аргаларны ажыглаарыл деп айтырыгга харыы бээри чугула турган. Бо талазы-биле алырга, илеткел (делегеренгей, бот-шугумчулекчи принципке тургустунгандаа болза) шала иштии, анализ чок болган.

Чижээ, эрткен чылын 250 ажыг аныяк хойжу, комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермаларындан дөрттүү бирээзи-ле, хойжу бригадаларның хой нуруузу планны күүсетпээн. «Торгалыг» совхозта комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы 100 хойдан-na 57 хураган, бир башка онааштыр 1,4 кг дүк алган дугайын илеткелчи дыннатса-даа будун чыл дургузунда ук айтырыгларны райкомнуң бюрозунга, обкомга, пленумларга, комсомол хуралдарынга чугаалашкан бе, байдалды эдер дээш дээштиг хемчеглер алган бе дээрзинге харыы бербээн.

ЧЕМ БААЗАЗЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Мал ажылын кадрлар-биле четчелеп, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаары, четчир чем-суурну тургузары онза чугула. Бо ажыл комсомолчуларның, аныяктарның кичээнгейинде турар. Барыын-Хемчиктиг, Чөөн-Хемчиктиг, Каа-Хемниң, Бии-Хемниң комсомол комитеттери бо талазы-биле чедишкиниг ажылдаан.

Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозта мал чеми белеткээр бригаданың ажыл-ижи-биле делегаттарны ол коллективтиң удуртукчузу П. Стерхов таныштырган. Бригаданы ийи чыл бурунгаар комсомолчу-аныяктарны кылдыр эде организастаан, комсомолчу өзекти быжыглаан. Ооң баштайгы кадрлары база аныяктар турган. Ынчалза-даа сагылга-чурум, техникага камныг болуру чергелиг айтырыглар аңаа кошкак «звено» турган. Комсомол комитеди ол бригаданы шефке алган, мурнакчы механизаторларны ынаар чоруткан.

Бригада кежигүннери ийи-үш мергежилди шиитпирлеп алырынче, үлегерлиг аныяктарны комсомолга хүлээп алырынче кичээнгейни күштелдирген. Комсомолдуң сагыш салыышкыны халас барбаан. Ындыг кичээнгей кижилерни каттыштырып, оларның харыысалгазын бедиткен деп, Петр Стерхов чугаалаан. Шынап-ла бригада эрткен чылын совхозка четчир чемни белеткээн: 1192 тонна сигенни, 400 тонна сенажты, 12315 тонна силосты салган. Ол барык 1,5 чылдың курлавыры-дыр.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕНИ НЕГЕП ТУРАР

1973 чылда республика капитал туругга 76 млн. рубльди шиңгээткен болза, бо чылын 98 млн. рубльдің тудуг ажылдарын кылыр сорулга тургустунган. Өзүлде ол хире улуг болганда, каш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар апаар. Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлчээ, дээрбе комбинады, ыяш болбаазырадыр комбинат чергелиг объектилериниң тудуун уламчылаар, барыын чүве радио шугумун. Кызыл-Мажалыкка эзт комбинадын, Хову-Аксыны дааранылга фабриказын, Кызылга кидис идик заводун тудуп эгелээр. Социал-культураның, көдээ ажыл-агыйның чугула тудугларынын дацзызын ам-даа уламчылап болур ийик.

Аныяктарның, комсомолчуларның ёзулуг шефке алыр үүлү—капитал тудуг. Бисте Е. Краснобаеванын, А. Ельшованың, З. Салчактың удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы ёзулуг эрес-шудургу, чогаадыкчы чорууны көргүзүп турар. Ынчалза-даа комсомолдуң шалыпчы тудугларының дугайында чугаа сөөлгү үеде уттундурган. Комсомолчу-аныяктарны деп аладып турган коллективтериниң тараары тараан, а өскелериниң ажыл-чорудулгазын комсомол организациязы башкарбайн турар. Шалыпчы тудуг деп чугаа читкен. Ындыг турбуже ол дугайында конференция, делегаттар барык-ла үүве чугаалаваан. Капитал тудугну ёзулуг шалыпчы иштиң төвү болдурары онза чугула. Тудугнуң темпизинден, хуусаазындан улус ажылының бүгү адырларының шыпар көргүзүглери дыка хамааржыр. Ынчангаш тудуг — комсомол организацияларының кол кичээнгейинге турары күзенчиг.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ НЕПТЕРЕДИРИ

«Чаа орук» колхозта № 1 хойжу бригаданың, «Бүрен» совхозта П. Стерховтың удуртканы мал чеми белеткээр бригаданың, № 48 тудуг эргелелинде Е. Краснобаеванын бригадазының, азы Дөргүн, Иштии-Хем сүт-бараан фермаларының дуржулгазын бүгү нинтиниң өөренир, катаптаар үүлү болдурар дээш ону түңнеп, пропагандалаар ажылды областың комсомол комитеди эчизинге чедирбээн. Лектор бөлүүнүң белеткээн материалдарынга-даа, комсомол парлалгазынга, телевидениеге, радиога-даа бо талазы-биле чедиштир пропаганда кошкак болганын делегаттар Е. Воронцов, В. Кузьмин, М. Сымчаан, В. Маады болгаш өскелер-даа шүүмүүлээн.

Чарышты деңнелгелиг, ажык болдурар, эки түңнелдерни өске коллективтериниң база чедип алырын хандырары ышкаш айтырыгларны аас кырында иинти лозуң эвес, а тодаргай ажылдың программазы болдурары чугула.

ӨӨРЕНИР, ӨӨРЕНИР...

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп Ленинчи зачёт бүгү категорияның — школаның, өөредилге черлериниң, колхоз, совхозтарының, бүдүрүлгениң комсомол организацияларында эртип турар. Ленинниң номналын, марксизм-ленинизмниң үндезин ажылдарын, партия, комсомол документилерин өөренири, быжыг билиглерни, коммунистиг үзел-бодалды шиңгээдири чаа кижини хевирлээриге онза чугула.

Школачы, сургуул, студент комсомолчу бодунуң кол хүлээлгези — өөренириге чедиишкиннерлиг болзун дээш боттуг хемчегларни алыры чугула. Школазын ара каар, дөңгүп-ле ортумак деңнелге чедер үүлдер школаларда, өөредилге черлериде бар. Ол дугайында хей чижектерни илеткелчи-даа, чырыдыышкын министринниң оралакчызы П. Паршукова болгаш өскелер-даа чугаалаан. Бүдүрүлгеде ажылдап турар аныяк кижи бүгүдези ортумак эртемни чедип алзын дээш шимчээшкинни ала-чайгаарлаашкынче киргген таварылгалар Кызылда, Каа-Хемде болгаш өскедаа районнарда бар. Бүгү-иинти сес чыл өөредилгезиниң болгаш ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында хоойлуларны боттандырып турарында четпестер хей. Конференцияга ол дугайында болган чугаа бо талазы-биле ажылды күштелдиреринің чадазы болур дээрзин делегаттар бүзүредип турган.

ЭВИЛЕЛДИҢ ИШТИКИ АЖЫЛЫ

Комсомол организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидериниге эвилелдиң иштики ажылын сайзырангайжыдарының хемчеглери чугула роль ду ойнаары билдингир. Отчёттуг үеде Тываның комсомолу организас-политика талазы-биле быжыккан. Отчётсонгулдалыг хуралдар ол дугайын тодаргай көргүскен. Комсомол организацияларының секретарларының, комсомол чырыдыышкынының четкизинде пропагандистериниң хей нуруузунда аныяк коммунистер ажылдап турар. Комсомолду дамчыштыр 587 аныяк кижилер партияга кирген. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда бо талазы-биле байдал эки.

Ынчалза-даа кадрларның шынар составыынче кичээнгей салыры, комсомол хуралдарының тематиказын, аңаа комсомолчуларның идепкейлиг киржилгезин чедип алыры, кежигүннериниң үчёдун, дадыыр хавырылдазын чогуур деңнелче көдүрери — соңгаарлаттынмас сорулга. Ак-Довуракты, Хову-Аксыны, Мөңгүн-Тайганы, Тес-Хемниң, Каа-Хемниң, Өвүрүнү, Тожуунуң комсомол организациялары аныяктарны ВЛКСМ-ниң хүрээлениче киирер талазы-биле дыка четпес ажылдап турар.

Комсомол кадрларының өөредилгезин сайзырангайжыдары, методкабинеттиң ажылын эде тургузары ВЛКСМ обкомунуң комсомол органнарының кылдызинден негеттинип турар.

Тываның комсомолчуларының беш чылдың тодарадыкчы чылын ёзулуг шалыпчы ажылиш-биле демдеглээриниге шиитпирлиг илергейлээн доктаалды конференция хүлээп алган.

* * *

Комсомол обкомунуң организастыг пленуму бирги секретарыга А. Ромашовту, ийиги секретарыга — Г. Иргитти, секретарларынга Т. Салчакты, Е. Паланы соңгаан.

М. ДҮЛҮШ.

Комсомолчу ажыл-иш

БЕДИК РАЗРЯДТАРЛЫГ

Ханаларын, өрээлдерни болгаш өске-даа черлериниде тудуг-монтаж ажылдарын эрткен чылын-на тудуп доозушкан дөрт кааттыг чурттаалга тудуу. Бо бажыңга штукатур-маляр ажылдары кылыры-биле Екатерина Краснобаевага удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы өске бригадаларны мурнай келген. Аңаа чеде бээримге, ханаларында чаңгыс-даа ажылчын хол детбээн, тудугжулар туткан олчаан бажың болду. Ында-мында имиртің кылдыр чырыдып каан өрээлдер, ол бригаданың кежигүннериниң ажылдап эгелээн даажы дыналыр. Оларның чамдыктары ажылдаарынга хереглээр херекселдерни үстүү каттарже дажыглап үндүрүп турлар.

— Республиканың төп саналга төвүнүң бажынында шеверлел ажылдарын кылып доозкаш, ам бо дөрт каат геологтар бажыңында келгенивис бо—деп, Екатерина Краснобаева чугаалай-дыр.

Бо комсомолчу-аныяктарның бригадазы беш чылдың шиитпирлиг чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле доозкан. Оларның төлептиг ажыл-ижин Кызыл хоорайның комсомол конференциязынга база демдеглеп турган. Күш-ажылдың бүдүүкчүлүүн бедилериниң депшилгелиг аргазын өске бригадалардан бир дугаарында ажыглаан. Олар ханаже хоюдуг чаштырарын, ханаларны дескилээрин механизация аргазы-биле кылып турарындан күш-ажылдың бүдүүкчүлүү өскен. Чаа арганы аныяктар 1973 чылдан ажыглап эгелээннер. Ооң мурнунда бир ажылчын колдуунда хол-биле хүнде 10—12 дөрбелчин метр хананы малгаштап, дескилээр турган.

— Ам хүнде бирээвис-ле механизацияның дузазы-биле 32-деп 35 дөрбелчин метр хананы малгаштап, дескилептер бис—деп, бригадада комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Зоя Оюн бригадириниң тайылбырыга киржи каапты.

— Норма барымдаалап кылыр болза, хүнде бир кижи чаа арга-биле 16—18 дөрбелчин метрниң ажылын күүседир болгай—деп, эш Краснобаева чугаазын улаштырын бар чорда, ажылчын кыстар кирип келди.

Оларның бирээзи солуннар тудуп алган, шылыралы ашкан соонда, даарта политинформация кылыр мен дээрзин чугаалады.

Бо бригадада ам 18 кижи ажылдан турар. Социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап, каш удаа шилчиир Кызыл тукту салбайн келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты бригадага тывыскан. Ооң кежигүннери шултузу бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. 18 кыс доозазы штукатур-маляр ажылынга шылгалданы эрткен, бедик разрядтыглар. Эрткен чылын Кызылдың 12 дугаар кварталында чурттаалга бажыңнарын, улуг панельдерден чыыл эптээн 129 квартиралыг бажыңны болгаш саналга төвүнүң тудуунга штукатур-маляр ажылдарын олар эки шынарлыг кылдыр күүсеткеннер.

ЧУРУКТАРДА: Кызылда № 48 тудуг эргелелинде комсомолчу-аныяктар бригадазының ажылчыннары (солагай талаадан) Лида Допай, Зоя Оюн, Ондар Көк-кыс. Алаанда—бригадир Е. Краснобаева.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотолары.

ЭРЕС-КЕЖЭЭ ХОЙЖУ

Аныяк-Кулузунда мурнакчы хойжу, Октябрь революциязы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Биче-Кыс Данмаевна Моңгуштуң кыштаа бар. Аңаа баргаш, ооң ажыл-амыдыралы-биле таныштывыс. Малчынның кыштаа даглар, шаттар арызында, а мурнуу чарыы тараа хоорзуну. Шээр малга ылаңла таарышкан кыштаг болду.

Биче-Кыс Данмаевна Моңгуш хойжунуң чымыштыг ажылынга 1956 чылда кирген. Ол кадарчылап ажылдан эгелээ-ле бодунуң кызымаандан эки малчын болуп, чыл бүрүде төрүүр хой бүрүзүнден хураганны менди доруктуруп, бир хойдан 3,5 кг-дан өрү дүктү кыргып ап келген.

Хойжунуң кадарчылап ажылдап эгелээн чылында чаа-ла ийи хар ажып чораан оглу ам ёзулуг эр болган. Николай Моңгуш авазы-биле кады хой кадаржып ажылдап турар. Бистоску беш чылдың баштайгы үш чылдарында бедик көргүзүглерни чедип алгач. Төрүүр чүс хойдан 1971 чылда 102, 1972 чылда 103, 1973 чылда 119 хураганны, бир хойдан 3,6 кг чедир дүктү кыргын алганын чазак бедин-биле үнелээш, эрткен 1973 чылда ону Октябрь революциязы орден-биле шаңнаан.

Малчынның кодаңы арыг-силиг, бүгү-ле үүлдер эңме-секселіг, мал чемнерин чаңгыс черде шыгжааш, долгандыр кажаалап каан. Малды күшшыдалының аайы-биле чемгерер болгаш хондурар чөлерни база түс-түс үскүлеп каан. Күжү арай кошкактарын аңгы азыраа турар. Кышкы үеде хойну суттарар улуг досказарда сугну хүнүүн-не чылыткаш, хойга ижиртип турар. Кодаңда мал чиир дус четчири-биле бар.

Чайгы, күскү үеде эки кадаңнуң күжү-биле эрткен 1973 чылда 5 тонна сигенни белеткээш, ону кыштаанда сөөртүп эккеп алган.

— Малга чиртир бүгү-ле чем бистиң совхозта четчир — деп, малчын чоргаарал-биле чугаалай-дыр. Малчынның амыдыралы-даа шыырак болду. Ооң чогум чурттап турар бажыңы совхоз төвүнде, ынаар эзлчээн эрттиргеш, чаныр турар. Чурттап турар бажыңында телевизор, радиоприёмник, хевис, соодукчу дээш чүве-ле хой.

—Ак сеткилдиг ажылдаарга, төлевир шыырак. Бо чылын хой хураган алган дээш меңээ немелде төлевирге 1200 рубльди хары үзүн база 17 хураганны совхозувус берди — деп, ол түңнелинде чугаалады.

1974 чылда Биче-Кыс Данмаевна Моңгуш төрүүр чүс хойдан 105 хураганны, бир хойдан 3,8 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Долдур болгаш ажыр күүседир дээш

«Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары СЭКП ТК-ның 1974 чылда Кыйгырыын калбаа-биле таныжып эгелээн. Амдыызында ону 18 кезек черге 1000 ажыг кижи чугаалажып көргеш, бүгү совет улус-биле бир дөмей, социалистиг чарыштың түгүн улам бедик түдүп, партияның Кыйгырыынга кызымак, шалыпчы ажыл-иш-биле харылап, 1974 чылдың планнар онаалдаларын база боттарының бедиткен хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирин хүлээнип ап турарлар.

Совхозтуң Хорум-Даг салбырының Ак-Хаяда хойжу бригадазының төвүнге чоок-кавы кыштагларның малчыннары чыглып келген. Аңаа ТК-ның Кыйгырыын салбыр эргелекчизи О. Дүдера таныштырган. Хойжулар эрткен чылда ажылжинин түңнелдерни үндүрүп, чаа чылда үткүштүр планнарны алган Хоочун хойжу С. Доңгак саналыга мынча дээн:

— Бо чыл дээрге онзагай чыл. Бирээде, тоску беш чылдың дөрткү чылы, ийиде, бистиң Тываның Совет Эвилелиниге каттышкынындан бээр 30 харлаар оюнун чылы болгай. Бо онзагай чыл бистен бедик харысалганы, быжыг сагылга-чурумну негеп турар. Кижи бүрүзү зооветөөредилгеге идепкейлиг өөренип, малдың уксаазын экижидип, продукцияның бот-үнезин чиигетпишаан, ону бүдүрерин көвүдедип, экономиктиг хөгжүлдениң быжыглаары — бистин кол сорулгавыс. Мен хуумда бо чылын чүс хойдан 95 хураганны камгалап, бир хойга онааштыр 2,5 кг дүктү кыргып, бодум 12 тонна сигенни, 15 тонна саванны белеткеп алырын хүлээнгеш, кадарчы М. Кавааны социалистиг чарышка кыйгырдым.

Ооң дараазында аныяк малчын, комсомолчу Х. Алдын-оол сөс алган:

— Бодумда улуг дуржулга чок, ынчалза-даа кижи күш-ажыл, дуржулга-биле кады төрүттүнмес, а угаангыр, сагынгыр, кызымаккай чоруу-биле ажылдың хыын тывар, дуржулганы мөөнүп алыр болгай, Төп Комитеттің Кыйгырыы шыпап-ла чөптүг-даа, шынныгдаа-дыр. Мен тогду хойлар кадарып турар мен, ынчалза-даа хоочуннардан дүдак чокка ажылдаам, чүс хойдан 80 хураганы ап, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып, 10 тонна сигенни, 10 тонна саванны белеткээр мен. Хоочун малчын М. Эргекпенни социалистиг чарышче кыйгырдым — дээш, чугаазын дооскан.

Ындыг бедик хүлээлгелерни Ак-Хаянын өске малчыннары база алгылаан. Бедик соруктуг, ажыл-ишчи чугааның түңнелинде ол бригада чүс хойдан 90 хураганны менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргыырын, малчыннар шуптузу зооветөөредилгенин программазын өөренип доозарын дүгүрүүшкаш, совхозтуң Чыраа-Бажы салбырында К. Кертик-оолдуң хойжу бригадазын ажыл-агый талазы-биле чарышче кыйгырган.

Совхоз бүдүрүлгезиниң янзыбүрү адырларында ажылчыннар СЭКП ТК-ның Кыйгырыын шупту ындыг улуг көдүрүүшкүн-биле таныжып, улам хей-аът кирип турар.

А. ХОВАЛЫГ.

ИЙИ МАЛЧЫН

Бии-Хем районуң «Хадың» колхозунуң хойжузу аныяк малчын Санчай Каадыр-оолдуң коданында төрүүр 620 хой бар. Оларның 200-зү аныяк тогдулар. Ол коданда 102 хой оолдаан, чаш төл онча, менди доругуп турар. Колхоз баштаарчери С. Каадыр-оолдуң кыштаанче сакманшиктерни чоруткан.

Орзакта ол малчынның кожазы Бай-Кара Ойбааның хою база ийи-чаңгыстап оолдап эгелээн. Ооң коданының амгы байдалы база эки.

Үстүнде ийи малчынның кайызында-даа четчир хемчээлдиг мал чеми бар. Улуг болгаш чаш малдарның кажаалары чылыг, чырык, делгем.

Тоску беш чылдың дөрткү чылының планныг сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш малчыннар С. Каадыр-оол, Б. Ойбаа аразында социалистиг чарыштыг, шудургу ажылдап турарлар.

В. СҮРЮН-ООЛ.

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң хойжулары хой малды кыштан менди ажырар, ооң баш саный өстүрер, продукциязын көвүдедир дээш республиканың хойжуларынга кыйгырыгны үндүргеч болгай.

Тока аттыг совхозтуң хойжулары 1974 чылда 5,500 центнер хой эъдин бүдүрер, 1040 центнер дүктү кыргып ап, республиканың ажыл-агыйларынга уксаалыг мүн тогдуларны болгаш бүдүрүкчү кошкаржыгаштарны садар деп хүлээлгени алганнар. Ам совхозтуң хойжулары алган социалистиг хүлээлгезинге ээ болур дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ооң ыланғыя мен ышкаш, хой уруглуг кижиге, уругларның кижизидилгезинге дыка таарымчалыг-дыр. Ээлчеглиг кадатче шилчээн сөөлүнде, совхозтуң дирекциязы малчынларның төпке чурттаар оран-савазынче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш мен кадарчы эжим-биле суурда чаа туткан бажыңнарда чурттап турар бис.

Хойжу бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, че-Кыс Данмаевна ийи эзлчеглиг кадатче шилчиириниң эгелекчидериниң бирээзи.

— Ээлчеглиг кадатче шилчиири черле кончуг ажыктыг болгаш эң ылаңгыя мен ышкаш, хой уруглуг кижиге, уругларның кижизидилгезинге дыка таарымчалыг-дыр. Ээлчеглиг кадатче шилчээн сөөлүнде, совхозтуң дирекциязы малчынларның төпке чурттаар оран-савазынче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш мен кадарчы эжим-биле суурда чаа туткан бажыңнарда чурттап турар бис.

Хойжу бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, семиртип алганындан, хою кышка шыырак күштүг кирген.

— Мал тодуг, семис болурга, дүк арбын, төлү боткур болур чүве. Нарын дүктүг хойну чайын таарыштыр кадарбас болза, изигге арай багай. Ооң үжүрүндан коданны эртен эрте, серинде одарладып үндүргеш, чогум дүште кончуг изиг үезинде дыштандырып алгаш, серидей бээрге база катап кежээ орайга чедир кадарар — деп, мурнакчы хойжу хой чылдарда ажылдап келген дуржулгазын чугаалады.

Хойжу Биче-Кыс ажылга кызымак кижи болгаш, бодуныш болбаазырадыр комбинат чергелиг объектилериниң тудуун уламчылаар, барыын чүве радио шугумун. Кызыл-Мажалыкка эзт комбинадын, Хову-Аксыны дааранылга фабриказын, Кызылга кидис идик заводун тудуп эгелээр. Социал-культураның, көдээ ажыл-агыйның чугула тудугларынын дацзызын ам-даа уламчылап болур ийик.

Аныяктарның, комсомолчуларның ёзулуг шефке алыр үүлү—капитал тудуг. Бисте Е. Краснобаеванын, А. Ельшованың, З. Салчактың удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы ёзулуг эрес-шудургу, чогаадыкчы чорууны көргүзүп турар. Ынчалза-даа комсомолдуң шалыпчы тудугларының дугайында чугаа сөөлгү үеде уттундурган. Комсомолчу-аныяктарны деп аладып турган коллективтериниң тараары тараан, а өскелериниң ажыл-чорудулгазын комсомол организациязы башкарбайн турар. Шалыпчы тудуг деп чугаа читкен. Ындыг турбуже ол дугайында конференция, делегаттар барык-ла үүве чугаалаваан. Капитал тудугну ёзулуг шалыпчы иштиң төвү болдурары онза чугула. Тудугнуң темпизинден, хуусаазындан улус ажылының бүгү адырларының шыпар көргүзүглери дыка хамааржыр. Ынчангаш тудуг — комсомол организацияларының кол кичээнгейинге турары күзенчиг.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ НЕПТЕРЕДИРИ

«Чаа орук» колхозта № 1 хойжу бригаданың, «Бүрен» совхозта П. Стерховтың удуртканы мал чеми белеткээр бригаданың, № 48 тудуг эргелелинде Е. Краснобаеванын бригадазының, азы Дөргүн, Иштии-Хем сүт-бараан фермаларының дуржулгазын бүгү нинтиниң өөренир, катаптаар үүлү болдурар дээш ону түңнеп, пропагандалаар ажылды областың комсомол комитеди эчизинге чедирбээн. Лектор бөлүүнүң белеткээн материалдарынга-даа, комсомол парлалгазынга, телевидениеге, радиога-даа бо талазы-биле чедиштир пропаганда кошкак болганын делегаттар Е. Воронцов, В. Кузьмин, М. Сымчаан, В. Маады болгаш өскелер-даа шүүмүүлээн.

Чарышты деңнелгелиг, ажык болдурар, эки түңнелдерни өске коллективтериниң база чедип алырын хандырары ышкаш айтырыгларны аас кырында иинти лозуң эвес, а тодаргай ажылдың программазы болдурары чугула.

ӨӨРЕНИР, ӨӨРЕНИР...

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп Ленинчи зачёт бүгү категорияның — школаның, өөредилге черлериниң, колхоз, совхозтарының, бүдүрүлгениң комсомол организацияларында эртип турар. Ленинниң номналын, марксизм-ленинизмниң үндезин ажылдарын, партия, комсомол документилерин өөренири, быжыг билиглерни, коммунистиг үзел-бодалды шиңгээдири чаа кижини хевирлээриге онза чугула.

Школачы, сургуул, студент комсомолчу бодунуң кол хүлээлгези — өөренириге чедиишкиннерлиг болзун дээш боттуг хемчеглерни алыры чугула. Школазын ара каар, дөңгүп-ле ортумак деңнелге чедер үүлдер школаларда, өөредилге черлериде бар. Ол дугайында хей чижектерни илеткелчи-даа, чырыдыышкын министринниң оралакчызы П. Паршукова болгаш өскелер-даа чугаалаан. Бүдүрүлгеде ажылдап турар аныяк кижи бүгүдези ортумак эртемни чедип алзын дээш шимчээшкинни ала-чайгаарлаашкынче киргген таварылгалар Кызылда, Каа-Хемде болгаш өскедаа районнарда бар. Бүгү-иинти сес чыл өөредилгезиниң болгаш ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында хоойлуларны боттандырып турарында четпестер хей. Конференцияга ол дугайында болган чугаа бо талазы-биле ажылды күштелдиреринің чадазы болур дээрзин делегаттар бүзүредип турган.

ЭВИЛЕЛДИҢ ИШТИКИ АЖЫЛЫ

Комсомол организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидериниге эвилелдиң иштики ажылын сайзырангайжыдарының хемчеглери чугула роль ду ойнаары билдингир. Отчёттуг үеде Тываның комсомолу организас-политика талазы-биле быжыккан. Отчётсонгулдалыг хуралдар ол дугайын тодаргай көргүскен. Комсомол организацияларының секретарларының, комсомол чырыдыышкынының четкизинде пропагандистериниң хей нуруузунда аныяк коммунистер ажылдап турар. Комсомолду дамчыштыр 587 аныяк кижилер партияга кирген. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда бо талазы-биле байдал эки.

Ынчалза-даа кадрларның шынар составыынче кичээнгей салыры, комсомол хуралдарының тематиказын, аңаа комсомолчуларның идепкейлиг киржилгезин чедип алыры, кежигүннериниң үчёдун, дадыыр хавырылдазын чогуур деңнелче көдүрери — соңгаарлаттынмас сорулга. Ак-Довуракты, Хову-Аксыны, Мөңгүн-Тайганы, Тес-Хемниң, Каа-Хемниң, Өвүрүнү, Тожуунуң комсомол организациялары аныяктарны ВЛКСМ-ниң хүрээлениче киирер талазы-биле дыка четпес ажылдап турар.

Комсомол кадрларының өөредилгезин сайзырангайжыдары, методкабинеттиң ажылын эде тургузары ВЛКСМ обкомунуң комсомол органнарының кылдызинден негеттинип турар.

Тываның комсомолчуларының беш чылдың тодарадыкчы чылын ёзулуг шалыпчы ажылиш-биле демдеглээриниге шиитпирлиг илергейлээн доктаалды конференция хүлээп алган.

* * *

Комсомол обкомунуң организастыг пленуму бирги секретарыга — Г. Иргитти, секретарларынга Т. Салчакты, Е. Паланы соңгаан.

М. ДҮЛҮШ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КАЗАХСТАН: орукту ЭСМ шилип ап турар

Агадырь-Каражал-Джезкан аразының 220 киловоль

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧААА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде чамдык улуг четпестерни илеткелчи шыңгыы шугумчулээн. Чижээ, 1973 чылда республиканы тараа культураларының гектар бүрүзүнден дүжүлү оргумаа-биле 8,8 центнер турда, Барыын-Хемчик районунда тараажылары бир гектардан үгле 4,2 центнери, Улуг-Хем районунда — 6,6 центнер, Тес-Хемниң—3,4 центнер дүжүттү ажаап алган.

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу (эш Лаасол), совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны (эш Лавриненко) Тываның көдээ ажыл-агыйын комплексилиг хөгжүдүрүнүн, хоорай чурттакчыларын картофель, ногаа-биле хандырарының чугула айтырыгларын кошкак шинтпирлеп турар. Сүт азы ногаа ажылдыг дээр совхозтар амдызында үгле чаагай ат эдилээн турун турар.

Мал ажылында байдалды илеткелчи тодаргай анализтеп чугаалавышаан, малдың баш санының кызырлыр, продуктулуу кудулаар чоруктуң кол чылдагааннарын илереткен. Ол дээрге—малдың хорамчазы, төрүүр малдың кызыраары, мал чемнинин баазазының кошкак чоруу, малдың азыралының четпези, малчыннарның, ылаңгыя хойжуларының чуртталгамдырал байдалдарын чамдык черлерде четпес хандырганы болур.

Эзт бүдүрүнү көвүдедир төлээде, мал семиртиво шөлдерге семиртилгени организастаары, а ол ышкаш малды семиртир база өстүрер ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарын тургузары эргежок чугула. Дужаар малдың деңзиин көвүдедири, деңгелин экижидип, семиртири— эзт бүдүрүнү углаттырарының чугула курлавыры болур. Ынчангаш, мыйыстыг бода малдың дириг дезизи 350 килограммдан, хойнуң — 42 — 44 килограммдан, чылгы малдың—300, хаваның — 110 — 115 килограммдан эвээш эвес турда белеткел черлеринге дужаарын хандырар херек. Амгы үеде дужаап турар мыйыстыг бода малдың деңзизи ортумаа-биле республикада 283 килограмм, хой, өскүнүн—38, хаваның—100 килограмм бооп турар.

Суггаттыг шөлдерге мал чеми культураларны тарыыры, оортан бедик дүжүттү алыры сүттүг мал ажылынга оиза чугула үжүр-дузалыг болур. Үгле мал чеми культураларны тарыыр шөлдерни эвес, харын-даа мал одарын суггат-биле хандырар чорук бойдустуң байдалынан хамаарылга чокка четчир хемчээлиг, бедик шынарлыг чемнерни белеткээринге улуг рольдуг болур. Республикада суггаттыг одарлар 2091 гектар, ынчаарга ол шөлдерни ажыглаарын экижидер талазы-биле ажылдар 1974 чылда дүрген темпилиг чоруттунган турар ужурлуг.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында улут сорулгалар бистиң республиканың ажылчы чоннарының мурнунда турун турар. Күш-ажылчы коллективтер 1974 чылда боттарынга улам бедиткен социалистиг хүлээлгелерни эрестиг күүсеткеннер. Маңаа хоорайның коммунистери болгаш комсомолчулары авангардчы ролюн көргүскеннер — деп, ол саналын эгелээн.

Эрткен чылын чедип алган чедиишкиннерин* быжыглавышаан, Ак-Довурактың ажылчы чоннарының тодарадыкчы чылда оон-даа бедик хүлээлгелерни алганын ол чугаалаан. Улетпүр продукциязы бүдүрүнин чыл планын декабрь 23-те бүрүн күүседири, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдаазындан 10 хуу бедидери хүлээлгеде көрдүнген.

«Мөрен» колхозтуң хойжузу эш **О. С. Намдал** санал бергеш, ол ажыл-агыйның ишчилериниң тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылын чедишкиннериг дөосканын чугаалаан. Колхозчулар Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, мал ажылының продуктуларын бүдүрүнүн болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын эрткен чылын күүсеткен. Колхоз ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онааштыр 83 хураганны менди доруктуруп алган.

Оон ынай эш О. С. Намдал болунун хойжу бригадазының ажылынга доктааган. 1973 чылда бригада чарышка тиилекчи болгаш, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң диплому-биле болгаш акшабиле шаннаткан.

Хойжу О. С. Намдал болунун саналынга чамдык четпестер дугайын база чугаалаан. Бригадада малдың суггадын багай организастаан. Суг сөөртүр машина чедишпес. Ынчангаш хамааржын турар чөрлер колхозка суг сөөртүр машина бээр дугайында айтырыгны, а ышкаш Эрзин районунуң төвүндеи «Мөрен» колхозче электри дамчыдылгазының шугумуя шөйүп чорудар дугайында айтырыгны өөренип көөрү чугула деп, оратор айыткан.

— Аныяктар мал ажылынга ажылдар хөөн чок болуп турар. Үгле дээрге, оларның амыдырал чурттаарынга, культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаан. Аныяктарны мал ажылынче хаара тудары-биле бо айтырыгны шинтпирлээри эргежок чугула болуп турар — деп, О. С. Намдал чугаалаан.

Республикада радио дамчыдылгазының сөөлгү үеде доктаттынган шактары малчыннарның радио дыңнаарынга таарымча чок болуп турарын ол база-ла айыткан.

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу **А.-Х. М. Соян** санал бергеш, мынча дээн:

— Хой ажылы бистиң колхозтуң экономиказының үндезини болуп турар. Ынчангаш хойнуң уксаазын экижидер, оон дүккүр продуктулуун бедидер сорулга-биле бистиң колхозка үш чыл мурнунда сараджа уксаалыг кошкарларны эккелген. Ол кошкарлар-биле тус чернин хойларын хайнакташтырган. Оон түңнели багай эвес болган. Бир кодан, сараджа хайнаа хойларны кадарып тур мен. Төрүүр 100 хойга онааштыр чыл бүрүде 90-дан өрү хураганнарны ап келдим.

Оон соонда эш А.-Х. Соян болунун хойжу бригадазының ажылынга доктааган. Бригада ниитизи-биле эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 84 хураган, бир хойдан 2 кг дүктү алган. Малчыннар кызымак, шудургу ажылдааш, социалистиг чарышка тиилекчи болуп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң диплому-биле база акша шаннаткан. Бригаданың беш хойжузу 90-дан өрү 100 чедир хураганнарны чүс хойдан менди камгалап алган.

— Бо чылын бистиң бригадавыс 100 хойдан 96 хураганны, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү алырын хүлээнгеен. Ам малчыннар СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга сорук киргеш, улам күжениишкиниг ажылдап турар — деп, А.-Х. Соян түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи. Совхоз тоску беш чыл планының шинтпирлиг чылы—1973 чылда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрүнүн база күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларын бүрүн күүсеткенин оон директору эш **В. Н. Кожушко** бодунун саналынга чугаалаан. Эн-не хөй сүтту ол совхозтуң Кара-Булун фермазы эткен чылын саап алган. Аңаа бир инектен ортумак саалда 3280 кг болган. Ферманың мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады З. С. Реодько бодунда быжыглаан инек бүрүзүнде-не 1973 чылда 3840 кг сүтү саггын.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо тодарадыкчы 1974 чылда-даа мурнуку чедишкиннерин улам быжыглавышаан, чаа бедик көргүзүглерни чедип алырының үндезинин салып турарлар. Олар СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын өөрүшкү-биле хүлээп алгаш, мал кыштаглаашкының чедишкиниг эрттирип, часы хову ажылдарына белеткелди күштелдирип, үрезин арыглаашкының барык бүрүн дооскан, шөлдерде чемнинчидилгелерни төп турар деп, эш В. Н. Кожушко түңнелинде чугаалаан.

«Кызыл тудуг» эргелелинде дашчылар бригадазының бригадири эш **Б. А. Белковтуң** саналын хуралдың киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан. Бистиң чуртувуста сураглыг тудугжу эш Злобининиң бригадазының үлегерин эдерген бо бригаданың бот-орулга-чарылганың негелделерин ёзугаар чыл дургузунда канчаар ажылдап база кандыг көргүзүглерни чедип ап келгенин эш Белков чыылганнарга сонуурга́ткан. Бригада чылдың планныг онаалдаларын ыракта ажыр күүсеткен болгаш треске ажылдап турар бүгү бригадаларның социалистиг чарыжынга тиилекчи деп саналган. Тудутнуң чаа аргазынче шилчээн соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле бедээн, артык чарыгдалдар эвээжээн. Бир кижиге онааштыр ажылдап кылышкын планда көрдүнгенинден бир мун ажыг рубль хөй болган.

— Амгы үеде тудуг ажылдарының шынарын бедидеринче кичээнгейни күштелдирген бис. СЭКП ТК-ның партияга болгаш совет улуска үндүрген Кыйгырыында: Төрээн чуртка эки шынарлыг, хөй болгаш эвээш чарыгдалдыг продукцияны берээлиңер!» деп айыткан болгай. Оны күүседири ажылчын кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болур — деп ол чугаалаан.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин директору эш **Р. Х. Шагиахметов** бодунун саналынга Тываның хөмүр-даш үлетпүрүнүн моон соңгаагы хөгжүлдезинге доктааган, республиканың план органнарының чамдык таварылгаларда продукция бүдүрүнүн болгаш оон сайгарылгазының айтырыгларын баш удур эки дүүштүр планнавайн турарынга шугумчүлелди кылган. Колхозтарның болгаш совхозтарның малының баш саны чыл келгеи тудум көвүдеп орары минералдыг чем болур Дус-Дагның дузун үлетпүр аргазы-биле ажылдап эгелээри чугула апарган деп, ол саналдаан.

Хуралга Бии-Хем райкүүскомнун даргазы эш **М. К. Дамчай**, Ак-Довурак АТБ-ниң чолаачызы **Б. М. Чуглур** санал бергеннер.

Республиканың улус ажыл-агыйының ажылдакчыларының хуралынга Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1974 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Удавас Москвага ажыттынар бүдүрүлге мурнакчыларының Бүгү-эвилел хуралынга бистиң республикадан баар төлээлерни хуралдан бадылаан. СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин**, облпрофчөвүлелдиң даргазы эш **Т. Ч. Норбу**, Кызылдың № 2 АТБ-ниң чолаачызы **Н. И. Осипенко**, № 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны **Е. А. Краснобаева**, «Мөрен» колхозтуң хойжузу эш **О. С. Намдал** ол хуралга киржирлер.

Республиканың улус ажыл-агыйының ажылдакчыларының хуралынга СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** чүве чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

Харылзааны быжыглаары дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-нин, АКШ-тың аразында садыглажырын калбартырының эрге айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле совет болгаш америк юристер конференциязы Нью-Йоркта эртип турар. Совет юристерниң төлээлерин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Күрүне болгаш эрге институдунун директору профессор В. Н. Кудрявцев, АКШ-тың төлээлерин — делегей эргезинин америк ниитилелиниң даргазы У. Роджерс баштап турар.

Совет-америк экономика харылзааларын калбартырынга эн таарымчалыг байдалды тургузуп бээр чурумну барымдаалаарының ужур-дузазы, даштыкы садыг харылзааларының болгаш маргылдааларны артбитраж чурумун ёзугаар көөрүнүн эрге чуруму, чогаадылгаларны, эртем-техниктиг өске-даа чедиишкиннерни ажыглаарының лицензияларын садыглажыры чижектиг чугула айтырыгларны конференцияда чугаалажып турар.

Ийи тала экономиктиг, эртем-техниктиг совет-америк кады ажылдажылганы улам калбартырынче угланган саналларны киирген. Конференцияның совет болгаш америк киржикчилери ийи чурттун эртемден-юристериниң аразынга харылзаа тударын уламчылаар болгаш быжыглаар деп саналдаан.

Ч а а с о л у н

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тын Коммунистиг партиязының Нью-Йорк штатта салбыры ол штаттың автомобиль тудугжуларының неделя бүрүде үнер «Спарклаг» деп солунун тускай үндүрүп эгелээн. Солунун баштай үнген дугаарын Нью-Йорк штаттың Территаун хоорайында «Дженерал моторс» заводка болгаш Нью-Йорк штаттың Буффалода болгаш Нью-Джерси штаттың Мауада «Форд мотор» заводтарга тараткан.

Компартияның ол чаа солуну автомобиль тудугжуларының мурнунга тургустунуп турар сорулгаларны шиитпирлээр арганы оларга бээр, ажылчыннарның амыдыралчы чугула эрге-ажыктарынга удур монополияларның дерзин шавар халдашкынынын үргулчүлеп турарынга удур демиселге ажылчыннарны эвилелдештиреринге дуза чедирер база бир кол сорулгалыг.

Программазын боттандырып турар

АККРА. (СЭТА). Гананың көдээ ажыл-агыйы көдүрлүүшкүннүг. Чер-чериниң фермерлеринин күжениишкиниг ажылдап келгенинин ачызында көдээ ажыл-агый оны чедип алыр аргалыг болган. Олар аъш-чемнин кол продуктулары-биле чуртту бүрүн хандырып турар.

Парлалга төлээлекчилеринге Гананың көдээ ажыл-агый министерствозунун комиссары Ф. Бернасконун медеглээнинден алырга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шалыпкын көдүрер болгаш чуртту четчир аъш-чем продуктулары-биле хандырары дээш шимчээшкинче чөннүн калбак массаларын эвилелдеп киирер деп, чазактың төлевилээн программазында айыткан. Гананың көдээ ажыл-агыйын чедиишкиниг хөгжүдүринин херээнге ол программа улуг ужур-дузалыг. Ында рис, маис өстүрерин улуг ажык-дузалыг деп үнелээнин Ф. Бернаско чугаалаан.

Ам ол талазы-биле чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглаар болгаш көдээ ажыл-агыйның оон өске культураларын: банан, маис өстүрериниче улуг кичээнгей салыр деп турар, бис. Оон аңгыда, мал болгаш күш ажылын хөгжүдер хемчеглерни база ап турар бис деп, комиссар чугаалаан.

Эң чугула айтырыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мехикога Латин Америка чурттарының даштыкы херектер министрлериниң конференциязы ажыттынар. Аңаа чугаалажыр эң чугула айтырыгларның бирээзи Панама каналына хамаарыштыр күрүне эргезиниң дугайында айтырыг болур деп, Мексиканың даштыкы херектер министри Эмилио О. Рабаса медеглээн. «Ол айтырыгны америк диптин бүгү чурттарының херээ кылдыр санап турар бис» — деп, Ассошиэйтед пресс агентилелдин корреспондентизи-биле Мехикога чугаалашкаш, министр демдеглээн.

Панама каналын болгаш оон чоок-кавызында Панама девискээрин боттарының өнчүзү болдуруп алыр эргелиг кылдыр Каттышкан Штаттар 1903 чылда Панама-биле керээ чарын алган. Панама ам ол керээни күш чок болдурарын негеп турар.

САЛГАКЧЫЛАРГА

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР найысылалының Пионерлер бажыны — үш чаа бажын комплекизин Ханойнун төп кезээнде тудуп эгелей берген. Вьетнам өнүктүрүн оны дериирине Герман Демократтыг Республиканың аныяктары болгаш пионерлери дузалажыр.

Вьетнамга дайынны сөкеатканының соонда ВДР-ниң уруглар албан черлери шалыпкын темпилерлиг катап ажылдап эгелеп турар. Чижээ, ам Ханойда 1239 уруглар садтары, яслилери ажылдап, олар 25 мун ажыг уругларны кижизидип турар.

Ханойнун пелер, уруглар камгалаар комитези бирден алды хар чедир 180 уруг тургузар үлегержи уруглар садын тургускан. Ында башкы училищезиниң студентилери практиказын эрттирип турар. Студентилер кижизидилгенин мурнакчы методтарын өөренип алгаш, оларны боттарының көдээге ажылдаарынга ажыглаар.

М. Охираның Кыдатка чорааныныга

Чаа чылдың эгезинде Японияның даштыкы херектер-министри М. Охира Пекинге барып чораан. Оон кыдат чагырыкчылар-биле чугаалажышкынының түңнелинде японкыдат садыг дугуржулгазынга ат салганнар.

Ындыг-даа болза, япон министрнин Кыдат Улус Республикага барып, чорааны Токионун болгаш Пекиниң-даа сагыжынга четпейн барган. Чижээ, ол ийи чурт аразынга агаар оруун тургузар дугайында кылыр дээн дугуржулгазы бүтпейн барган. Тайвань дугайында айтырыг талазы-биле ийи чурттун чөрүлдээзиниң уржуу бо удаада база-ла даржылгалыг болган.

Херектің ужуру чүл дээрге, Япония чанкайшичилер-биле дипломаттыг харылзаазын үскен хирезинде, оон-биле садыг, экономика, культура болгаш өске-даа талазы-биле харылзааларын үгле хевээр арттырган эвес, харын-даа улам калбарткан болгай. Япония бие Тайваньның аразынга эрткен чылын бараан солчуушкуну 2 миллиард ажыг доллар четкен. Эрткен чыл дургузунда Тайваньга 400 мың ажыг япон туристер барын чораан, а аңаа чагырыкчы либерал-демократтыг партияның он-он парламент кежигүннери бөзин аянчорук кылганнар. 1950 чылдала ат салган дугуржулганы ёзугаар Токио биле Тайбейниң аразында ажыттынган агаар оруу ажыы-биле ажылдап турар.

М. Охираның Пекинге барып чорааныныг түңнелдери кыдат удуртукчуларын ийи арынныг, кара-сагыштыын база катап сойгалап көргүскен. Олар «ийи Кыдаттың» догуунан турарынга удурунун дугайын чугаалап турар хирезинде, херек кырында чанкайшичилер-биле Японияның калбак харылзаатыг болурунга хөөнү чок бооп, аңаа удурланып турарлар. Чогум-на ол дээш Пекиниң чагырыкчылары Япония-биле агаар харылзаазының дугайында дугуржулга чарарындан ойталап турар. Ынчалза-даа япон албан кижилериниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, бир эвес япон тала кандыг-бир аргазын тывар болза, Токио-Тайбей аразынга ужар чүүл оруу хевээр артса-даа, ындыг дугуржулганы кылырынга Пекиниң удуртукчулары чөпшээрежиптип база болур. Аңаа холбаштыр «хуу компанияны тургускаш», аңаа ол агаар оруун хүлээдип бээриниң дугайында чугаа Токиода база тыптып келген.

Бо удаының япон-кыдат таларының чугаалажышкынарының үезинде кыдат чагырыкчылар антисоветизмни улам-на хөрлээлеп орадажышкыннарны кылганы демдеглээр херек. Пекин шагдынна тура япон-совет харылзааларны чогумчударынга шаптыктаарын орадажып, өнчүкчөңгээлиг, хоозун чулчуруушкуннарны кылып, Японияны «соңгу талаан» дайзының кыжанышкыны дээр хоозун чүүл-биле сүртедирин орадажып келген. Кыдат Улус Республиканың даштыкы херектер министри Цзи Пэйфэй дээрзи Охираның Пекинге турганының үезинде Совет Эвилелиниң «делегейге тергиндээшкинче» чүткүлүнүн дугайында хоозун чулчуруушкунун катап-катап кылып турган. Ынчаарга Кыдат-японь найыралы ниитилелиниң даргазы Ляо Чэн-чжи дээрзи япон-кыдат чугаалажышкынарының доозулганының даоотазында Совет Эвилели «Япония биле Кыдаттың аразынга найыралдыг харылзааларны калбартырынга улуг шаптыктаашкынны кылып турар» деп, Японияның социалистиг партиязының төлээлеринге чулчурун турган.

Пекиниң херек кырында үүлгедиишкиннериңден алгаш көрөге, ол даштыкы политика талазы-биле ийи арынныг, ыят чок туруштуг бооп турары тодаргай-дыр. Ынчалза-даа оон ындыг туружу япон хөй-ниитинің калбак кезээнің деткимчезин албайн турар.

(СЭТА).

Шаажылалдар күштелген

Грециядa ноябрь төнүзүнде эргилде кылган генералдарның эрге-чагыргазы ол чуртта мурнукузундан-даа артык каржыдошкун шериг диктатураның тургузун турар. Грек хоорайларның ажылчыннар чурттап турар кварталдарында полицейлер болгаш шивишкиннер долган. Дээдги өөредилге черлеринге үймээн болдурбазы-биле студентилерни кышкы дыштанылгаже эрте-ле таравдыпкан. Чуртта эрге-чагырганга удур кижилерни истеп-сүрүп турар. Үгле коммунистерни болгаш өске-даа дешилгелиг ажылдакчыларны эвес, харын-даа буржуаз үзелиг болгаш шериг кижилерни безин каразып, сүрүп турар. Январының бирги чартында чепсектиг күштерге ийи дугаар арыглаашкынны кылган. Чуртту алды чартык чыл дургузунда башкарып келген президент полковник Пападопулостуң талалакчылары 20 генералларны шеригден халап үндүрген. Пападопулосту «либерализастаашкынны» көргүзүп, парламент соңгулдаларын кылырын аазаан дээш, генералдарның бо эрге-чагыргазы дужур октааны билдингир. Эрге-чагырганы күш-биле хунаап алган генералдар ол бүгү дугайын солунларга, радио болгаш телевидение дамчыдылгаларынга сагындырарын безин тускай дужаал-биле хоругдап каан.

Чуруттун чаа чагырыкчылары боттарының медеглелдеринге хөрөнгүлгеннеркин улуг капиталының эрге-ажыктарын камгалаар апаарын ажыы-биле айтып турарлар. Чижээ, президент генерал Гизикис хуу хөренгиттиннерге «күрүнениң талазындан деткимчени көргүзерин» чугаалаан.

Ак-шеригниң холунда киргеи массалыг информация чүүлдериниң дузазы-биле генералдар чаа шериг эрге-чагырганы «нацияны знархиялыг коммунизмден хостап алган» авыралдыг чазак деп мактап турарлар. Шериг эрге-чагырганы ам греклерге бут-бөмбүүнүн маргылдааларынга үргүлүү баарын, катты-хөглүг оюн-тоглаага киржирин болгаш политика дугайын шуут бодавазын сүмелеп турар.

А эрге-чагырганың сөзүн дыңнаваа болгаш оон айтышкынларынга таарышпазын илереткен кижилерни кара-бажыннаар азы хилинчектээшкин лагерьлеринче шөлүптер. Чаа чылдың бичин-ле мурнуу чарында Этей далайда Юра дээр хензиг ортулукчугашта хилинчектээшкин лагерин база катап ажыткан. Оны 1969 чылда делегейниң улустарының удурланышкынныг негелдезиниң күжүү-биле хаап каан турганы билдингир болгай. А амгы үеде ол өлүм ортулуунче политиктиг үзел-бодалы дээш хоругдаттырганнарны база катап шөлүп эгелээн.

(СЭТА).

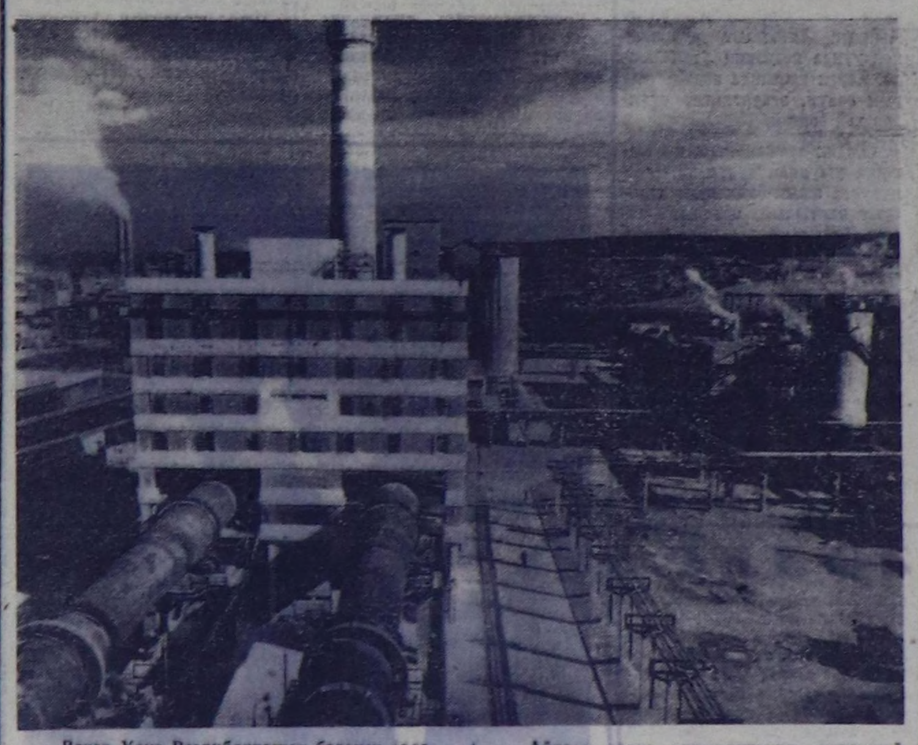

Венгр Улус Республиканың барын талазының үлетпүр төвү Айкада пор болбаазырадыр завод ажыглалда кирген (чурукта). Амгы үениң дериглери-биле чепсегленген ол чаа улуг бүдүрүлге чери бодунун чоок-кавызында боксит шахталарындан келир чигэтти болбаазырадып турган, чылдың-на 240 мун тонна продукцияны бүдүрүп үндүрер.

Айкада завод тургустунганы—алюминий үлетпүрүнүн талазы-биле дем каттыштырар совет-венгр ажыл-ишти улам калбартырынче база бир базым болган. Дужулга чарганы ёзугаар Венгрия пор байлаан Совет Эвилелинге бергеш, ону металл кылдыр эгиттирип алыр.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

РСФСР-ниң совхозтары үрезин ажылын үлетпүрге үндезилеп организастаар угланыышкынны алган

«Эки үрезинни чажып кааш, элбек дүжүттү алырын албан» деп, агрономияның бо тодаргайлалы ам биске дүрүм апарган.

РСФСР-ниң Совхозтар министерствозунун үрезин ажылының килдизинин эргелекчизи Ю. А. Смирновтун СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааны болаа:

— Чер ажылын интенсификастаары-биле холбаштыр үрезин ажылының үжүр-дузазы хемчээл чок өскен. Үрезин ажылының шынарындан тарылганы чедиишкиниг чорудары хамааржыр. Минералдыг чемишчидилгелер, техника, мелиорация болгаш өскедаа хемчеглер дүжүттү бедидерининиң чугула үүлдери болур. Бо чугула ажылды чөп организастаарынга үрезин ажылын үлетпүрге үндезилеп чорудары холбажы бээр. Ону чедип алырда үрезин ажылының материал-техниктиг баазазын быжыглаар апаар. Министерство шак ындыг ажылды чорудуп турар.

Республиканың областарынга, крайларынга болгаш автономнуг республикаларынга үрезин кадагалаар механизастаттынган черлерни төлевилел ёзугаар тудуп тургузары хамыктың чугулазы кылдыр көрдүнүп турар. Ол үрезин кадагалаар черлер 500-тен 3000 тонна чедир тараанны хүлээп алыр болгаш идегелдиг кадагалап шыдаар болур ужурлуг.

Шак ындыг үрезин кадагалаар черлер 1974 чылдың дүжүдүнүн тараазын кадагалап эгелээр. Бо чылын 1,8 миллион тараа кирер, а 1975 чылда барык 2,7 миллион тонна тараа үрер үрезин кадагалаар черлерни тудары көрдүнген.

Оон-биле кады чоокку чылдарда совхозтарның райончуткан бедик шынарлыг сорттуг үрезинисри-биле тарылга чорударының хуусаалары база тодараттынган. Башкир, Марий АССР-лерге, Владимир, Горький, Калуга, Курган, Ленинград, Омск болгаш чамдык өске-даа областарга ол ажыл бо чылын боттанган турар ужурлуг. Оон-биле кады республиканың эң-не хөй совхозтары ол сорулганы моон мурнунда-ла күүседип апкан турган деэрзин айытса чогуур. Эрткен чылын алдынган бедик дүжүт үрезин ажылын экижиткенинин күсели-биле чедип алдынган. Тараа шөлдериниң 96 хуузунга сөрттүг үрезиннерни чашкан турган.

Эртем тараа культураларының бедик продуктулуг чаа сорттарын тыпкаш, бүдүрүлгеге ажыглаары-биле соксаал чөкка киирип-ле турар. Россияның тараажылары сөөлгү чылдарда чаа сорттарны чажып тарырынга 20 миллион га чедир хемчээлдиг шөлдү тускайлап үндүрген. Шөлдернин хемчээли улуг болза-даа, ону бүдүрүлгеге шингээдип ажыглап турары ам-даа кызыы.

Бедик продуктулуг чаа тараа сорттарын нептерединге ам-даа миллион-миллион тонна тараа үрезини негеттинер. Ынчангаш республиканың совхозтарынга эн-не хөйү-биле хереглетинип турар бараанныг үрезин сорттарын бүдүрериниче угланган даалгаларны берген. Чер болганда үрезинин бедик шынарлыг болуруниче кичээнгей улгаткан. Бис ону тараанын ниити чыылдазын көвүдедириниң үндезин үүлү кылдыр санап турар бис. Үрезин ажылын экижидери ону чер-черде канчаар организастап турарындан хамааржыр. Чижээ, Пенза областа совхозтарның үрезин ажылының трези тургустунган. Ажыл-агыйлар оортан эн бедик шынарлыг үрезиннерни ап турар.

Бедик шынарлыг үрезинни алыр черни шак ынчаар төпчүдери чамдык черлерге болдунмас хире, ындыг болзада үрезин ажылын шак ынчаар специализастаары албан дээрзиниң принциви бадыткатынган. Тускай үрезин ажыл-агыйлары амдызында калбак хереглелди хандырып шыдавайн турар, ынчангаш үрезин ажылы чорудар черлерни (бригадалары, звеноларны, участоктарны) ажыл-агый бүрүзүнге тургузары чугула бооп турар.

Дужулганың кергүзүп турары-биле алырга, эки үрезиннерки алыры дээш үндүрген күжениишкиннер болгаш чарыгдалдар бедик дүжүттүн күсели-биле харын-даа ажыр дуглаттынар.

КАБИНЕТ СИСТЕМАЗЫНЫҢ САЙЗЫРАЛЫ

Эрткен чылдың төнчүзүнде Москвага «Школа херекселдери-73» деп делгелгеан сонуургап көрдүм. Ында 18 күрүне киржип турар. ССРЭ-ниң делгелге залдары эң-не улуг черни эзлээп. Бистиң чуртувуста улус өөредилгезинче кайы хире кичээнгей салып турары-биле таныжып, кайгамчык чедишкиннерлиг болганын аалчылар болгаш совет кижилер магадааннар. ССРЭ-ниң 180 муң школаларында 50 муң өөренікчи барын, ында 2 млн. 400 муң башкылар ажылдап турарын көргүскен стендилерге тайылбыр хереф чок.

Орус болгаш даштыкы дылдарны, төөгүнү, химияны, биологияны, физиканы болгаш өске-даа эртемнерни кабинет аргазы-биле башкылаарының херекселдерин делгеп салганы кижи бүрүзүн кайраткан. Хөй чылдарның дуржулгазы болгаш эртем-шинчилеллерни өөредилге-кижизидилгелиг ажылды сайзырангайжыдарының эки аргалары—өөредилге кабинеттерин тургускаш, ону ажылаары болур деп толараткан. Өөренип турар эртемнің бүгү көргүзүлге, дидактиктиг, техниктиг болгаш өске-даа херекселдерин методиктиг болгаш өөредилге номнарын чаңгыс черге чыып каарга башкылаашкының бүгү аргаларын долу ажылдаарынга, класстан дашкаар ажылдарны бедик деңгелге тургузарынга улуг дузалыг.

Дыл кабинединің кол өзөз лингофонуг тургузуг болур. Ында үн бижидер, катап чүгааладыр база кино болгаш өске-даа чуруктарны көргүзеринге херектиг аппараттар чыдынган. Өөреникчилерниң олуттары микрофон-телефон аппараттары-биле хандыртынган. Башкының ажылчын столунда башкарылга төвүнде магнитофонар, үн номчукчулары, проекция аппараттарын ажылдадыр херекселдер бар. Башкы бодунуң столундан чаңгыс, ийи болгаш хөй өөреникчилер-биле харылзажып, өөреникчилерниң боттарының арааныга харылзааны тургузуп болур.

Москвада школа херекселдериниң эртем-шинчилел институдунуң ажылдап кылганы чаа ЯЛ-3М деп херексел делгелгеде салдынган болгаш даштыкы дылды башкылаарының бүгү аргаларын көргүзүп турар.

Оон адрыда дыл кабинеди парламал, үнүг болгаш экранчыдылга херекселдери-биле хандыртынган. Парламал көргүзүг херекселдеринге лексикалыг, грамматиктиг таблицалар, тематиктиг чуруктар, аппликациялар, альбомнар, үлелгеге ажылгаар дидактиктиг херекселдериниң чыылдазы хамааржыр.

Үнүг херекселдер янзы-бүрү мергежилгелерге ажылгаар пластинкалар болгаш магниттиг лентелер база школачыларга радиодамчыдылгаларның бижидилгелериндеи тургустунар.

Амгы кабинет бүрүзүнүң чарылбас кезээ ном фондузу болур. Ном фондузу башкыга методиктиг удуртулгалардан, түс эртемниң чедишкиннинге хамаарышкан литературадан болгаш өөредилге номнарындан тургустунар.

Ол-ла бүгүнү үүгле дыл кабинединден эвес, өске-даа кабинеттерниң шуптузунга көрүп болур турган.

Делгелгеде көргүскен кабинеттерниң бир онзагай үүвези өрээл иштин таарыштыр тургусканы болур. Кабинеттин мурнуку ханазын көргүзүглерге таарыштыргар. Ында универсалдыг самбыра көргүзүг херекселдерни тургузар магниттиг тудукчуларлыг, а бир талазы экран болуп турар. Артыкы ханазында көргүзүг херекселдери болгаш кабинет дериглери шыгжаарынга хереглээр секциялыг шкафтар, проекция аппараттарын тургускан.

Қыдыкы ханалары хүн бүрүнүң ажылгалынга таблицалар, тематиктиг болгаш календарлыг делгелгелер, өөреникчилерниң ажылдарын азып делгээринге хереглеттинер.

Амгы физика кабинединде янзы-бүрү көргүзүг болгаш лабораторлуг херекселдер саны 2000 чедип турар. Чырыктың, дифракциязын болгаш поляризациязын тайылбырлап көргүзеринге херектиг лазерни школаның физика кабинединге көрүп болур.

Химия кабинединде үүл-бүрү дуржулгаларга ажылгаар реактивтерни бөлүктеп тургускан, химия заводтарының схемалары, синтетиктиг материалдарны алырының технологиязын көргүскен макеттер онзагай черни эзлеп турар. Кабинеттиң кол өзөз—химиктиг элементилерниң таблицазы. Менделеевтиң таблицазы период, бөлүк азыы-биле чырып турар кыллыр кылган.

Кабинеттериниң дерилгезинде өөреникчилериниң олуттары кылдыр кол черни столдар эзлеп турар, а парталар эге класстарда безин чок. Химия кабинединде столдарны шуут бичии лаборатория деп болур.

Делгелгени көрүп, таныжып тура, бистиң республикада кабинет системазын ажылдап турары-биле кижи чайгаар-ла деңней бээр. Орта хамаарыштыр Қызыл хоорайда болгаш өөдээ школаларда бар дээре кабинеттерниң дуржулгазын пептередип, бар аргаларны ажылдап тургаш кабинет системазын калбартырының чугулазын бодай бээр.

М. БОРСОЕВ,
РСФСР-ниң Чырыдышкын министерствозунун чанында национал школаларның эртем-шинчилел институдунуң аспирантызы.

Вячеслав Тихоновтуң чаа ролю

МОСКВА. С. Цвигуннуң «Бис эзп кээр бис» деп документалдыг романынга үндезилээш, ийи сериялыг, өөнүг болгаш делгем экранныг «Фланг чок фронт» деп кинону режиссер И. Гостев «Мосфильм» киностудияда тыртты́рып турар. Совет Армияның бүзээлээшкинден үнгеш, баштайгы партизан отрядтарының бирээзи болу берген кезээниң дугайында фильмде чугаалап турар. Ол болуушкуну дайынның 1941 чылда үезинде кылдыр көргүскен.

Отрядтың командири майор Млынскийниң ролюн РСФСР-ниң улустуң артизи В. Тихонов ойнап турар. Оон артканнарында: О. Жаков, Г. Польских, А. Денисов, С. Морозов, В. Ивашов болгаш өскелер-даа ойнап турардар.

Фильмни оператор А. Харитонов тыртты́рып турар.

ЧУРУКТА: Матвей ирейшин бажынынга тыртты́рыышкын үези. Оң таладан: артистер В. Тихонов, Т. Мирзоев болгаш С. Морозов олар-дыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тыва-биле таныжылга

Бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң кайгамчыктыг бойдус чурумалын, чаартылгаларын көргүзүп турар хөй санныг номнар, фотоальбомнар, открыткалар сөөлгү үеде дыка элбээн. Оларны Москваның болгаш Ленинградтың ном үндүрер черлери үндүргүлээш, эвилелдешкен база автономнуг республикаларның, крайларның, областларның төп-теринче чорудуп, тарадып турар. Ол үндүрүлгелерден бистиң чуртувустуң кандыг-даа булуну-биле таныжар аргалыг бис. Эрткен чылын «Советская Россия» деп ном үндүрер черге үнген «Таныжынар, Тыва-дыр» деп фотоальбом—чедимчелиг үндүрүлгелериниң бирээзи.

Ам ук фотоальбомнуң уранчечен ужур-дузазынга болгаш Тыва дугайында доозуп мурнунда үнүп турган үндүрүлгелерден ылгалынга доктаан көрейн.

Каас-чараш чуруктарлыг-даа болза каксы тайылбырларлыг, чок-ла болза хөлүн арттир хөй сөстүг, азы чуруктары-биле сес-домаа дүүшес, хемчээли чараш эвес номнар, альбомнар кайы хөй. Аная деңнээрге «Таныжынар, Тыва-дыр» деп фотоальбом бо талазы-биле чедимчелиг болган. Тыва дугайында бо фотоальбомну журналистер Олег Гаврилов, Анатолий Остапчук олар чыып тургускан болгаш сөзүн бижээннер. Бо эштиниң үстүнде чугаалааным четпестерден чайлап, чедимчелиг ажылдаанынга оларның бистин республиканың амыдыралы-биле эки таныш, үр чылларда Тывага чуртташ келгени дузалыг болганы чугаа чок. Ол ышкаш фотоальбомну шынарлыг үндүреринге «Советская Россия» деп ном үндүрер черниң чуруукчуларын Б. Алексеевтиң үлүг база улуг дээрзин демдеглээр апаар.

Россия федерациязының эң аныяк республиказы—Тываның дугайында хөйүү чугаалап болур. Шынап-ла чаңгыс фотоальбомну ажып көрүп олурарга безин ында кирген чуруктар тывынгыр, солун композицияларлыг. Бо бүгү Тываны көрбээн кижилерге оон-даа артык солун болуру чугаажок. Бистер найысылал Қызылда чурттан олурар-даа болзувусса, хоорайбыска чаңчыгын калган, оон каас-чаражын шоолуг билбес-тир бис. Фотоальбомну көорге, ында кирген Қызыл дугайында өөнүг фото-чуруктар дыка чараш, сеткил-сагышывыс чайгаар-ла сергеп кээр. Ынчангаш мындыг янзылыг үндүрүлгелер кайы бир черни өске кижилерге таныштырар талазы-биле дээштир, солун-даа бооп турары өл. Эң ылаңгыя бо үндүрүлгениң чедишкинниг, хөй талалыг, үнелиг-даа бооп турары ол деп санаар мен. Ук фотоальбомда кирген тывынгыр, солун, оңнүг чуруктарны тыртты́рганы дээш Владимир Алексеевке өөрүп четтиргенин кижи илередиксээр.

Фотоальбом республиканың бойдус чурумалының, оон онзагай хевирлериниң аайы-биле беш эгелерге чарлып турар. Оон пөштер үнген чурумалдыг сыннарын, делгем одарларын, төөгүлүг черлерин, культура одагларын, спортчу оюннарны, дескел чок чалыы назынын шырайын-даа көрүп болур.

Сураглыг орус чогаалчы Антон Павлович Чехов Енисейни көргеш, «Енисейим—Улуг-Хемим» деп ырлажып турарывыс—Сибирьниң чоргаар хеминиң келир үезин чалыы назынга каастакчызы В. Алексеевтиң үлүг база улуг дээрзин демдеглээр апаар.

Россия федерациязының эң аныяк республиказы—Тываның дугайында хөйүү чугаалап болур. Шынап-ла чаңгыс фотоальбомну ажып көрүп олурарга безин ында кирген чуруктар тывынгыр, солун композицияларлыг. Бо бүгү Тываны көрбээн кижилерге оон-даа артык солун болуру чугаажок. Бистер найысылал Қызылда чурттан олурар-даа болзувусса, хоорайбыска чаңчыгын калган, оон каас-чаражын шоолуг билбес-тир бис. Фотоальбомну көорге, ында кирген Қызыл дугайында өөнүг фото-чуруктар дыка чараш, сеткил-сагышывыс чайгаар-ла сергеп кээр. Ынчангаш мындыг янзылыг үндүрүлгелер кайы бир черни өске кижилерге таныштырар талазы-биле дээштир, солун-даа бооп турары өл. Эң ылаңгыя бо үндүрүлгениң чедишкинниг, хөй талалыг, үнелиг-даа бооп турары ол деп санаар мен. Ук фотоальбомда кирген тывынгыр, солун, оңнүг чуруктарны тыртты́рганы дээш Владимир Алексеевке өөрүп четтиргенин кижи илередиксээр.

Фотоальбом республиканың бойдус чурумалының, оон онзагай хевирлериниң аайы-биле беш эгелерге чарлып турар. Оон пөштер үнген чурумалдыг сыннарын, делгем одарларын, төөгүлүг черлерин, культура одагларын, спортчу оюннарны, дескел чок чалыы назынын шырайын-даа көрүп болур.

Сураглыг орус чогаалчы Антон Павлович Чехов Енисейни көргеш, «Енисейим—Улуг-Хемим» деп ырлажып турарывыс—Сибирьниң чоргаар хеминиң келир үезин чалыы назынга деннеп чугаалаан. А эзээн каш чылдар эрткен соонда англиаян-чорукчу А. Каррутерс келгеш, тыва чоннуң өлүп төнер дей бергенин чугаалаан болгай. Бо ийи бодалдың кайызы өткүт, тода, шын болганыл? Мону амыдыралдан боттарывыс-ла көрүп тур бис. Совет Тыва — Октябрь революциязындан одунган, сайзыралдыг Россияның бүгү тала-биле хөгжүлделиг, көрүксенчиг, чурттаксанчыг булуну. Тываның ындыг онзагай хевирин «Таныжынар, Тыва-дыр» деп фотоальбом болунда синирип шыдаан. Ынчангаш оон үнелиидаа ол.

Чедишкиннер-биле чергелештир ук фотоальбомда чамдык четпестер барын база демдеглээр апаар. Үүл дээрге чамдык чуруктарниң темазы кызыы, хөлүн арттир натуралисчи, а бир чамдык чуруктар амыдыралчы эвес, шуут-ла албадан турган, делгеп, тургузуп каан дег композицияларлыг. Мындыг янзылыг чуруктар көлдуунда кодээниң темазында. Херек кырында кедээде харын солун, эскертингир үүлдер хөй болгай.

«Бедик арттың кырынче машина ужуккан тудум-на, мурнувуста ажык-байлактыг аргарыг чаптылып, мгалыг чараш, байырымныг чурт бистин чалап, чүрээвисти хайныктырып, ажык соңгадан аянныг сырын эстеп турду... Бо черлерде чурттап турар кижилерге адаарган чордувус»—деп, Константин Паустовскийниң сөстерин фотоальбомнуң сөөлүнде киргген. Улуг чогаалчының бо сөстериниң үтказы «Таныжынар, Тыва-дыр» деп фотоальбомга дүгжүп турар.

В. САЯН-ООЛ.

ДЫЛ БАШКЫЛАРЫНГА

Башкылар билия бедидер институттуң организастазаны семинар Қызылга эрткен. Семинарга тыва дыл болгаш литературга башкылары киришкен.

Семинарның кол сорулгазы—амгы үеде 6-гы класста башкылап турар болгаш келир (1974—75) өөредилге чылында 7 класска башкылаар башкыларга чаа программага дүүштүр теоретиктиг болгаш практиктиг дузаны чедирери. Қызылдың башкы институдунуң башкылары, чаа өөредилге номнарының авторлары билдингир, ажыктыг лекцияларны дыннакчыларга номчаан.

Лекция номчаан башкыларның иштинден дыл эртемнериниң кандидаттары Д. С. Куулар, Д. А. Монгуш, К. Б. Мартоол, Е. Б. Салзынмаа оларның лекциялары солун амыдыралчы болганынга дыннакчылар өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Чамдык районнардан дуржулгалыг башкылар боттарының арга-дуржулгазынга хамаарышкан тускай лекцияны чайгы семинарның дыннакчыларынга номчуп бээр онаалгаларны алганнар.

Тыва дылдың грамматиказынга хамаарыштыр А. Кунгаалай (Барыын-Хемчик), О. Монгуш (Чөөн-Хемчик) олар тускай теманы шилип алганнар. Семинар башкыларга солун болгаш дуржулга солчурунга ажыктыг болган.

М. КӨРГЕН-ООЛ.

Номга хамаарыштыр

Чогаалчы Қызыл-Эник Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романынга номчулга конференциязы Мерен суурчу кодээ клубунга эрткен.

Конференцияның киржикчилери чаа чогаалды ханы сайгарып чугаалашкан. К. Кудажының чогаал ажыл-чорудулгазының дугайында допчу илеткелди колхозта библиотека эргелекчизи С. Бичелдей кылган. Романның идеязының болгаш дыл-домаанның дугайында башкы Ө. Тазова. Суулдемиң овур-хевирин башкы П. Пжи, байларның овур-хевирин башкы М. Чыргал олар чопца билдингир болгаш солун кылдыр тайылбырлап чугаалаанар.

Ч. ДАДАР.

МОСКВА. Москваның Күш-ажыл Қызыл Тугу орденниг үлегержи хореография училищезинің 200 чыл оюнга тураскааткан уткулга кежээзи ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган. Кежээниң түнелинде училищенни өөреникчилериниң болгаш сургуулу чораанныларның улуг концерти болган.

ЧУРУКТА: «Спартак» балеттен алган үнзүндүү Күрүнениң үлегержи балет театрының артизи Т. Голикованың болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреалы М. Лиепаның күүседип турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЛУН МЕДЭЭЛЕР

СУРАГЛААРГА ТЫПТЫ БЕРГЕН

БЕЛГРАД. Югослав Пула хоорайга бурунгу-славян дылдың эң баштайгы грамматика ному тывылган. Ону сураглыг дыл эртемдени акдемик Иван Брчич 1864 чылда чогаадып тургускан. Ол үндезин эртем ажылы болган номну тывар сураглаашкын чартык үс чыл ажыр үргүлчүлеп келген. Ол номнуң 200 кезек хире кылдыр парлаттыынганы биллиниг турган. Авторнуң мөгээн соонда ооң парлаттынган номнары, хол-биле бижээн төлевилелидаа чиде берген. Бурунгу-славян дыл грамматиказының тускай эртемниглерге аажок үнелеткен чаңгыс-ла ному И. Брчичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде дыл эртемденнериниң холунга душ бооп таваржы берген.

ИЖЕЭВЕСТЕЙ БЕРГЕН

ПРАГА. Бедик Татры таңдыга кыжын безин ижеэвес адыг тыпты берген. Оок камгалалдыг девискээриниң лесниктеринге бо кыжын ол адыгның түвектин аажок болган.

Бо күстен бээр ол чыдын чыпасташ, ары-ажаар он-он коданы куруглаткан. Лесниктер оон бужурганнаш, хүнеминнерин өрээлдериниң сараапча адаанга суп алыр апарган. Ынчанмыже чазыйлаан ац сезимейн-даа, өртээл бажынарынга баргаш, поктүр чемненип алыр, даң аткыже тап-билээ чыткылаар болган.

Адыгларның ынчалдыр аажылап чораанын мыычага чедир көрбээн мен деп, камгалалдыг девискээриниң эң хоочун ажылдакчызы, 62 харлыг М. Алекса херечилеп чугаалаан.

ДӨСКЕЛ ЧОК ШЫДЫРААЧЫЛАР

БЕРЛИН. Хензиг када безин шыдыраазын холлап салбас хол маадырлыг «Достуместээн шыдыраачы» деп кино көргенин ам-даа бодап чоруурлар хой. Ындыглар ГДР-ниң Магдебург округунуң Штребек хоорайынга бо-ла көзүлген тудыг хол-шыдыраа талазы-биле демдек каастап турар чаңгыс-ла чер ГДР-де ол болган. Штребек чонунуң ындыг онза сонуургалдыы бүгүдеи биллинип турар. Төп шөлде шыдыраа хөлү дүрзүлеп каан кончуг улуг самбыра, бурунгу шивээде хол-шыдыраа музейи бар деп чүве база ол сонуургалдың барымдаазы болур.

(СЭТА).

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ГТО дужаалгазы

Эрткен дыштаныр хүннерде Тайга станциязында, Хербис даанда хаак баазаларынга найысылалдын чамдык бүдүрүлгелериниң, албан организация черлериниң коллективтери күш-культураның чаа комплекизи—ГТО-нуң нормазын дужааган.

Январь 12-ниң хүнүнде Хербис даанда хаак баазазынга Қызылдың өрт камгалалының ажылдакчылары, Чүрүттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезинин ажыл-ишчидери ГТО-нуң нормазын дужаганнар. Өрт камгалалының 40 ажыг ажылдакчылары бо чүтүл хемчегге идепкейлиг киришкен. Оларның удуртукчузу И. К. Воронцов бо ажылды эки организастаан. Ол боду бешки чаданың беш километрге хаакка маңнаарының нормазын чедишкиниг дужаган. Чүрүттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезинин ажыл-ишчидери ГТО-нуң нормазын дужаганнар. Өрт камгалалының 40 ажыг ажылдакчылары бо чүтүл хемчегге идепкейлиг киришкен. Оларның удуртукчузу И. К. Воронцов бо ажылды эки организастаан. Ол боду бешки чаданың беш километрге хаакка маңнаарының нормазын чедишкиниг дужаган. Чүрүттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезинин чолаачыларындан эштер Афонин, Абросимов беш километрге маңнаш, өөрүн мүнай келген. Бо коллективтен 16 кижи ГТО-нуң хаакка маңнаарының нормазын күүсеткен.

Январьның 13-түн хүнүнде бо-ла хаак баазазынга Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин лагжылары ГТО-нуң нормазын дужаган. Эр улустан 5 километрге маңнаарынга эш Класов, хереэженнерден 3 километрге эш Сергименко тергиндээн.

Тайга станциязынга ГТО-нуң хаакка маңнаарының нормаларын дужаарынга күрүне банкызының, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының, № 1 АТБ-ниң коллективтери киришкен. Анчы-анчы организациялардан келген 70 ажыг кижи ГТО-нуң нормазын дужаарынга белеткенген.

Январьның баштайгы дыштаныр хүннеринде хоорайның чамдык бүдүрүлгелери, организациялары ГТО-нуң нормаларын дужаарынче кирген, ынчалза-даа ам-даа массалыг эвес болуп турар. Статистика эргелели, Сан министерствозу, ажаалга кассалар эргелели болгаш өске-даа коллективтер ГТО-нуң нормаларын дужаарынга кошкак киришкен. Ол ышкаш күш-культураның чаа комплекизинин нормазын дужаап турарларның аразында 30 хар чедир аныктар кончуг эвээш болган.

ГТО-нуң нормаларын дужаарынга коллектив бүрүзү киришкен турарын чедип алыры профавилел, комсомол, спорт организацияларының чүгүлү сорулгазы болур.

М. БИЧЕ-ООЛ.
ГТО-нуң нормаларын дужаар комиссияның даргазы.

Клуб чемпиону дээш

Қызылдың шыдыраа клуву найысылалдың шыдыраачыларының янзы-бүрү маргылдаалар, кичээлдер эрттирер таарымчалыг чери болган. Маңаа кандыг-бир хемчеглер болбайн баар неделя чок. Чаа чыл эгелээн соонда школачыларның «Ак терге» маргылдаазы эрткен. Ам клубтуң 1974 чылдың чемпиону ат дээш массалыг маргылдаа эгелээн.

Бо маргылдаага бирги болгаш ийиги разрядтыг 24 кижи киржип турар. Клуб чемпионадының таарымчалыг түүлү—маргылдаага киржирин күзээн шыдыраачы бүрүзү киржип болуру. Оон-биле шыдыраага шыырак ойнакчылар-биле күжүн шүүштүрер аргалыг. Маргылдаа швейцар системазының хевири-биле болуп турар (ол систе[illegible]де маргылдаа эрттирериниң чүрүмүн бистин солунувустуң дараазында номериндеи номчуур силер). Ынчангаш бирги салыгның түнелин көрүпгээли.

Баштайгы ужуражылгада бирги разрядчылар Б. Оөржак биле А. Канчыр оларның аразынга чидиг салыышкын испан эге-биле эгелээн. Ак тала идепкейжип, шаап халдап тургаш, оюнуң орту үезинде ша-биле хайымнашкан. Чеди классчы В. Селиверстов ийиги разрядчы В. Бузыкаев-биле деп-деска ойнап, база чартык санга четкен. С. Хертек агы-биле И. Толпышевке улур ойнаашы, агезинде сүртенчиг хире атакалап эгелээн, ынчалза-даа ону чедир белеткевээнинин түнелинде, уттурупкан. Мындыг маргылдаага баштайгы киржин турарлар К. Монгуш биле Д. Монгуштуң аразында салыгга кайызы-даа чазыглар кылын ойнаан болгаш оюн Карма Монгуштуң тиилелгези-биле доозулган.

Бирги разрядчылар И. Тулуш, Ю. Быков оларның оюнун көорге, тайбың, далаш чок салып орар хире болган, ынчалза-даа аңаа турум дээш чидиг демисел чорун турган. Дуржулгалыг ойнакчы Быков чоорту Тулуштуң туружун буза шаап кирип, артык оолдарын чиггеш, бүзүреллиг тиилелгеге четкен. В. Базыр А. Княлевти, В. Кудинов Наксылды, М. Кенин-Лопсан О. Иргитти, Ю. Белов В. Заворинни, К. Орус-оол В. Моисеевти түс-түзүнде уткулаан.

Ийиги салыг бөгүн болур.

И. ТЕМИР.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Кеземче истелгезиниң аная хүннери» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана!» (4-6 кезектери), «Кып-кызыл чечекчигеш» 9.10, 10.40, «Хоозун хомудалдар» 14.40, 16.25, «Элезин уургайларының генералдары» 12.10, 18.10, 20.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шокарларның херээ» 15.00, 18.40, «Ринг» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кырган Тоомасты оорлай берген» 15.00, «Кагдынмаан ынакшыл» 17.50, «Ынакшылдың сезону» 18.40, 20.30 шактарда.

«Шын» солун редакциязының хоочун ажылдакчызы эш

Оюн Тамчаевич
СИИРИҢ-ООЛДУҢ

үр болгаш аар ааранының соонда мөгээнин редакциянын коллективи дыннатышаан, оон өг-бүлезинге, дөргүл-төрелинге база эш-өөрүнге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Телевидение

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

ҚЫЗЫЛДАН

17.30—«Чөпшээревээн вулкан». Документалдыг фильм. 18.30—Ургларга фильм. «Сылдысчыгаш». Киноальманах. 19.20—Телемедээлер. 19.30—«База катап грипп дугайында». Кыска фильм. 19.40—«Школа, хой-ниити, өг-бүле». Дамчыдылга. 20.10—«Айтырыгларга харылап турар бис бе?» Документалдыг фильм. 20.20—Телемедээлер. 20.35—«Аяк сүт, кескиниди хлеб». Документалдыг фильм. 20.45—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.25—Чарлалдар, реклама. 21.30—23.00—«Мээн оолдарымның чедээлдирзи». Ураи-чечен фильм.

Сургуулдарның ада-иелеринге

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму 1974 чылдың январь 19-та 16 шакта те[illegible]ниң сургуулдарының ада-ие хуралын эрттир[illegible] бүгү ада-иелерниң келирин дыннадып тур. Болур чери: Қызыл Ленин кудумчузу, бажын № 5.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУНУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Телевизор ээлеринге

Телевизорну садып алган соонда 15 хонуктан эрттирбейн, магадылалга тургузарын Қызылдың телеательези хамаатыларга дыннадып тур.

Магадылалдыг хандырылгага киирбээн телевизорларның БАШТАЙГЫ СЕПТЕЛГЕЗИН ээзи боду төлээр апаар.

Бистиң адрезивис: Қызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажын № 42, телефон 30-91.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Қызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлавчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 308.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Қызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00024.